

NOVUM

Editie 40/7
Oktober 2019

De franchise slaat terug

Een groter deel van de pizzapunt?

*De moderne betekenis
van representativiteit*

*De Poolse rechtsstaat
voor het Hof van Justitie*

*Romantisering
van criminaliteit*

*Prof. Kinneging - De pijn
van de migratie*

40/7

 DRANKJE DOEN RELAXEN {COLLEGES}
 STAGE LOPEN UITGAAN
INTERNETTEN {STUDEREN} SPORTEN
 COMMISSIE BRALLEN CHILLEN
{LEZEN} FACEBOOKEN REIZEN
FIETSEN MUZIEK LUISTEREN
 FILM KIJKEN LUNCHEN UITSLAPEN
WERKGROEP VOLGEN TWITTEREN
{PLANNEN} GAMEN BIJBAANTJE
MINOR KIEZEN SHOPPEN
BAKKIE DOEN {LEREN} LINKEDINNEN
FEESTEN {AFSTUDEREN}

Je bent al druk genoeg!

Bestel jouw **samenvattingen**
van alle colleges en literatuur
op www.slimstuderen.nl

slim
studeren.nl

	Voorwoord	4
<i>Faculteit</i>	Assessor FdR Dion Latten - Opleidingscommissie	5
<i>Column</i>	Professor Kinneging - De pijn van de migratie	6
<i>Vereniging</i>	J.F.V. Grotius - Activiteitenagenda oktober	9
<i>Analyse</i>	De franchise slaat terug	10
<i>Opinie</i>	Romantisering van criminaliteit	14
<i>Analyse</i>	De moderne betekenis van representativiteit	16
<i>J.F.V. Grotius</i>	Statement J.F.V. Grotius omtrent Derk Wiersum	19
<i>Annotatie</i>	De Poolse rechtsstaat voor het Hof van Justitie	20
<i>Questionnaire</i>	Mr. dr. Annemarie Drahmman	28

Jurian Bos
Hoofdredacteur

Het collegejaar is inmiddels alweer enkele weken onderweg en daarmee is ook de tijd aangebroken om de jaarlijkse wisseling van de wacht door te voeren in onze hoofdredactie. Jetske Krabbendam draagt het hoofdredacteurschap aan mij over, en op mijn beurt neemt Joris van de Riet mij over als eindredacteur. Wat niet veranderd is dat wij u het komende jaar zoals vanouds zullen blijven voorzien van diepgaande analyses en kritische opinies aangevuld met stukken vanuit de faculteit, om zo relevant te blijven voor zowel studenten als medewerkers.

Ook in onze redactie hebben de nodige wisselingen plaatsgevonden. Zo hebben Corné en Nathan ons na jaren trouwe dienst verlaten voor nieuwe uitdagingen. De questionnaire wordt deze editie dan ook verzorgd door een nieuwe versterking voor de redactie, Francine. Zij verzorgt tevens een interessante bijdrage over de status van notoire criminelen in de media. Men moet in haar ogen waken voor de romantisering van de zware criminaliteit. Een relevante boodschap, zeker gezien Nederland zeer recentelijk werd opgeschrikt door de moord op advocaat Derk Wiersum, georchestreerd vanuit ditzelfde criminele circuit.

In het kader van deze afschuwelijke gebeurtenis hebben we in overleg besloten de eerder al op Facebook verschenen column van Ayman Kariman, praeses der J.F.V.-Grotius, ook in de NOVUM te publiceren. Zijn prachtige woorden geven Derk Wiersum de waardering die hem, als hoeder van onze rechtsstaat, toekomt.

Diezelfde rechtsstaat staat in Polen stevig onder druk. Joris vervolgt zijn tweeluik, waarvan het eerste deel opnieuw in dit nummer verschijnt, over het arrest Commissie/Polen. Ook Nick schrijft over onze rechtsstaat: is een afspiegeling van de samenleving in het parlement goed of slecht voor onze democratie?

Professor Kinneging blijft gelukkig ook dit jaar onze vaste columnist en schrijft in zijn column over het micro-aspect van de migratie, een onderwerp dat dikwijls onderbelicht blijft in de media. Zelf verzorg ik een bijdrage over de rechtszaak van enkele Domino's franchisenemers tegen de strikte regelgeving vanuit het hoofdkantoor.

Tot slot zijn er nog twee puntjes die de aandacht verdienen. Assessor Dion Latten schrijft in zijn maandelijks column over de Opleidingscommissie van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid. In oktober worden namelijk weer nieuwe leden gekozen, een unieke kans voor iedereen die wat bij wil dragen aan de faculteit! Tevens is er weer de mogelijkheid te solliciteren voor de positie als redacteur bij NOVUM: voor meer informatie verwijs ik u naar de advertentie achterin deze editie.

Ik wens u veel plezier met het lezen van dit nummer van NOVUM magazine. ●

Leden voor opleidingscommissie gezocht!

In oktober worden weer nieuwe leden gekozen voor de Opleidingscommissie (OLC) van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid. Waarschijnlijk vraag je je af wie dit zijn en vooral wat een opleidingscommissie doet. Dat is op zichzelf niet gek, nu de OLC een medezeggenschapsorgaan is waarvoor geen verkiezingen worden uitgeroepen. Daarmee komt de OLC ook niet zo in de schijnwerpers als bijvoorbeeld een Faculteitsraad. Vandaar dat dit het moment is om de OLC een beetje schijnwerpers te plaatsen.

Als je dit stuk leest volg je naar alle waarschijnlijkheid een opleiding aan onze faculteit. Of dat nu propedeuse Rechtsgeleerdheid is of een van de vele masters die onze faculteit rijk is, jouw opleiding heeft leden in de OLC zitten. De OLC valt op te delen in twee varianten. Aan de ene kant de kleine OLC en aan de andere kant de grote OLC.

De kleine OLC bestaat uit leden die eenzelfde opleiding volgen. Deze leden bespreken het specifieke onderwijs van hun eigen opleiding samen met een opleidingsdirecteur. Hierin wordt bijvoorbeeld gesproken over de vakevaluaties, verbeterpunten van vakken en de goede facetten van een vak. Bovenal is de OLC een punt om terecht te kunnen met een klacht. Merk jij bijvoorbeeld dat een vak zich niet heeft gehouden aan een voorschrift van de OER (opleidings- en examenreglement), dan wordt dit besproken binnen de OLC.

De grote OLC is een bundeling van al deze kleine OLC's. Hier wordt gesproken over de bredere facetten van het onderwijs. Het gaat hier bijvoorbeeld om het instemmen van de OER en het bespreken van faculteitsbrede aandachtspunten. De grote OLC komt gemiddeld zo'n 7 keer per jaar samen en bestaat uit ongeveer 34 studentleden. De vergadering zelf duurt ongeveer twee uur waarna traditiegetrouw een kleine borrel is.

Al met al is de OLC een krachtig orgaan dat duidelijk een stempel kan zetten op het onderwijsbeleid van deze faculteit. Als jij iets voelt voor medezeggenschap en graag inspraak wilt hebben, dan is de OLC iets voor jou. Niet alleen geeft het je meer inzicht in de gang van zaken binnen deze faculteit, maar ook sta je eenvoudig in contact met andere student- en docentleden in de OLC. Daarmee is de OLC naast een doel op zichzelf, een mooi vervolg van je facultaire carrière.

Mocht je vragen hebben de OLC, neem dan gerust contact op met assessor@law.leideniviv.nl of kom langs tijdens het spreekuur iedere woensdag van 11 tot 12 in kamer B4.32.

Zie ik jou in oktober als niet nieuw lid van de OLC? Tot dan! ●

Dion Latten
Assessor FdR
Student-lid faculteitsbestuur
Faculteitsagenda

De pijn van de migratie

Immigratie is een van de politieke hangijzers van de laatste jaren, in Nederland en elders, vooral sedert Angela Merkel in 2015, onder het zelfverzekerde motto ‘Wir schaffen das’, de Duitse grenzen openzette voor een onbeperkt aantal asielzoekers; en in de VS sinds Donald Trump eind 2016 de presidentsverkiezingen won met de belofte een muur te bouwen aan de zuidgrens van zijn land, om alle immigranten uit Midden- en Zuid-Amerika tegen te houden. Maar eigenlijk speelt het thema al vele jaren een rol in het politieke en maatschappelijke debat. In de jaren tachtig van de vorige eeuw is het begonnen. Er zijn, zoals in elk debat, twee partijen die elkaar te vuur en te zwaard bestrijden, respectievelijk de voor en de tegenstanders van immigratie. Anders gezegd: de voorstanders en de tegenstanders van open grenzen. Want hoe opener de grenzen, des te meer immigratie. Daar is iedereen het wel zo ongeveer over eens.

Het debat is vrijwel geheel een debat op macro niveau. De voorstanders zijn voor een deel economisch liberalen. Deze zijn uit op verdere economische groei en streven met het oog daarop naar een wereldwijde markt inclusief een wereldwijde arbeidsmarkt. Het ideaal is dat arbeidskrachten en producten niet gehinderd door enige grens de gehele aardbol over gaan in een wereldwijde productie en consumptiecyclus. Deze mensen pleiten dus voor migratie uit economische overwegingen. Niet alleen immigratie, maar ook emigratie, als dat economisch geboden is. Ze wijzen op de zeer lage geboortecijfers in Europa, die in de nabije toekomst zullen leiden tot grote tekorten op de arbeidsmarkt en dus tot een economische ineenstorting. Die kan worden voorkomen, zeggen zij, als mensen van elders de tekorten aan arbeidskrachten aanvullen.

Een ander deel van de voorstanders van immigratie en open grenzen denkt echter helemaal niet economisch. Deze mensen spreken van een ‘recht op migratie’, ja zelfs van een ‘mensenrecht op migratie’. Hun argumentatie is idealistisch en egalitaristisch. Wij hebben het hier

zo goed en elders in de wereld gaat het veel slechter. Daarom moeten wij de rest van de wereld meer laten delen in onze voorspoed. Een manier om dat te doen is ruimhartig immigratie naar het Westen toe te staan of zelfs te bevorderen.

Weer anderen verwelkomen de immigratie omdat ze, ook idealistisch, dromen van een multiculturele wereld, waarin eindelijk een einde zal zijn gekomen aan het eeuwenoude racisme en iedereen broederlijk door elkaar heen leeft. Zoals Martin Luther King, die ooit de onsterfelijke woorden sprak:

‘I have a dream that one day on the red hills of Georgia, the sons of former slaves and the sons of former slave owners will be able to sit down together at the table of brotherhood. ..

I have a dream that my four little children will one day live in a nation where they will not be judged by the color of their skin but by the content of their character.’

Ik heb de rede vele malen beluisterd en gelezen en krijg er nog altijd een brok van in mijn keel. Zo schitterend verwoordt dominee King wat alle mensen van goede wil het liefste zouden willen. Waar zij van dromen. Immigratie is een vorm van ‘naast elkaar gaan zitten aan de tafel van broederschap’.

‘Immigratie is een vorm van ‘naast elkaar gaan zitten aan de tafel van broederschap’

Hoe kan het dan dat er ook tegenstanders zijn van migratie en open grenzen? Zijn dit racisten? Zijn het domme mensen die anderen niks gunnen? Zijn het domme mensen die de wetten van de economie niet begrijpen en met hun vooroordelen de economische groei belemmeren? Dergelijke dingen leest men vaak in de kranten die sympathiek staan tegenover de pro-immigratie partij

Prof. dr. A.A.M. (Andreas) Kinneging is hoogleraar Rechtsfilosofie. Hij verzorgt o.a. de bachelorvakken Rechtsfilosofie I en II, en doceert in de masterafstudeerrichting Encyclopedie en Filosofie van het Recht. Sinds 2013 schrijft hij maandelijks een column voor NOVUM magazine.

in het debat. En men hoort ze vaak uitgesproken op de TV-zenders die sympathiek staan tegenover diezelfde partij. En omdat verreweg de meeste kranten en TV-zenders sympathiek staan tegenover deze partij, is men sterk geneigd te geloven dat het inderdaad zo is dat de tegenstanders racisten zijn en egoïstisch en dom. De ‘stupid party’. De ‘deplorables’.

Maar is dat nou ook echt zo? Dat weet je natuurlijk pas als je de argumenten van die mensen zelf hebt gehoord en er rustig over hebt nagedacht. Dat doen de meeste mensen helaas niet. En dat is ook niet zo eenvoudig, want de partij van de tegenstanders van immigratie komt in de kranten en op de TV zelf nauwelijks aan het woord.

Dat is, of je nu sympathiseert met de voor- of tegenstanders van immigratie, evident niet goed te keuren. Geen mens heeft de waarheid in pacht. Daarom is het debat zo onmisbaar. Maar voor een debat heb je tenminste twee partijen nodig, twee tegengestelde standpunten. Alleen uit de ‘choque des opinions’ komt de waarheid naar boven drijven. De tegenstander in de ban doen, weigeren hem een podium te geven, weigeren naar hem te luisteren

en zijn argumenten te beantwoorden, is altijd verkeerd. Het is kenmerkend voor een sektarisch-religieuze geest, zoals we die in het verleden bij Protestantse sekten tegenkwamen en bij de communisten, die meenden wel degelijk de waarheid te kennen en dus geen debat nodig te hebben. Het is ronduit choquerend vast te moeten stellen dat zo’n sektarisch-religieuze geest zich her en der ook meester heeft gemaakt van de universiteiten, de Tempels van de Geest, die toch bij uitstek plaats van debat zijn, of althans zouden moeten zijn.

Laten wij dit voorbeeld niet navolgen en met open geest de argumenten van de tegenstanders aanhoren. Wat zeggen ze?

Me dunkt dat ze noch economisch, noch idealistisch redeneren, zoals de voorstanders. De argumenten van de tegenstanders van immigratie zijn veeleer cultuurfilosofisch van aard. In hun denken staan culturen, of zo men wil culturele gemeenschappen centraal. Die zijn op hun beurt weer sterk verbonden met de taal, omdat vrijwel elke cultuurgemeenschap ook een taalgemeenschap is en andersom. Die op zijn beurt zijn

weer sterk verbonden met een waarden- en normenstelsel. En deze op hun beurt zijn sedert een paar eeuwen weer verenigd in nationale staten. Wat is nu de waarde van zo'n culturele gemeenschap? Zo'n beetje wat ook de waarde is van je familie, maar dan in het groot. De culturele gemeenschap is een thuis, een plek waar je je geborgen voelt, een gemeenschap van mensen, die dezelfde taal spreken, een cultuur delen en vergelijkbare waarden en normen hebben en die als gevolg daarvan het gevoel hebben bij elkaar te horen en dus solidair zijn met elkaar. De tegenstanders van immigratie stellen dat zo'n culturele gemeenschap wel een beetje immigratie aankan, maar dat massale immigratie haar te gronde zal richten. En dat willen ze niet, omdat ze van mening zijn dat het deel uitmaken van zo'n culturele gemeenschap één van de belangrijkste dingen is in een mensenleven, bijna zo belangrijk als de familie waar je deel van uitmaakt. En we weten allemaal wat het met een mens doet als zijn familie niet goed functioneert of uit elkaar gevallen is. Daar komt nog eens bij, aldus de tegenstanders, dat in een culturele gemeenschap de sociale vrede redelijk gewaarborgd is. De conflictstof tussen mensen is beperkt tot belangentegenstellingen. Waardenconflicten zijn er niet of nauwelijks.

Wat gebeurt er nu als de immigratie te omvangrijk wordt? De culturele gemeenschap verbreekt en verdwijnt. Men is omgeven door mensen die een andere taal spreken, andere gewoontes hebben en andere waarden en normen, die soms recht ingaan tegen de eigen waarden en normen. Als gevolg daarvan voelt men zich niet meer geborgen en thuis in de bredere leefomgeving. Men trekt zich terug tussen de muren van het eigen huis en vereenzaamt. Of men trekt ten strijde tegen de andere cultuur en waarden en normen en het conflict is geboren. Let wel, dat is geen conflict van één persoon met een ander. Neen, het is een conflict tussen de verschillende culturele groepen die in zo'n maatschappij naast elkaar wonen. Dat kan helemaal uit de hand lopen en zelfs ontaarden in een burgeroorlog. Dan heeft de immigratie dus niet de droom van broederschap verwerkelijkt, maar het tegendeel: de nachtmerrie van oorlog en vijandschap.

Aan ons de opdracht na te denken over de vraag: zijn deze argumenten volstrekte quatsch, of zit er wat in? Als we een blik werpen op de geschiedenis is er geen reden om erg optimistisch te zijn over de vooruitzichten bij massale immigratie. Vaak gaat het vroeg of laat fout, waar mensen uit verschillende culturele, taal- en waardengemeenschappen door elkaar heen wonen. De sociale vrede is er een kwetsbaar plantje.

Daar kan nog een vaak onbelicht aspect aan worden toegevoegd : grootscheepse immigratie betekent ook grootscheepse emigratie, namelijk uit het hand van herkomst. Dat laatste lijkt ook grote nadelen te hebben. De emigratie is namelijk een hand- and braindrain voor het thuisland. De migranten vertrekken om een beter leven op te bouwen in een ander land. Dat blijkt vaak lastiger dan gedacht. Taal- en cultuurbarrières zijn niet gemakkelijk te overwinnen. Ze lijden dus. Maar ook het vaderland lijdt onder hun vertrek. Want bij ontstentenis van hun initiatief en arbeidskracht komt het niet vooruit. Met dit lijden van de migrant ben ik pardoes uitgekomen bij nog een geheel andere kant aan het migratieverhaal, waar vrijwel nooit aandacht voor is, namelijk het micro-aspect ervan. Dan gaat het niet over de grote maatschappelijke gevolgen ervan, maar over wat het doet met de migrant zelf en met zijn familie en gemeenschap die voor een groot deel achterblijft in het vaderland.

“Met dit lijden van de migrant ben ik pardoes uitgekomen bij nog een geheel andere kant aan het migratieverhaal, waar vrijwel nooit aandacht voor is, namelijk het micro-aspect ervan.”

Naema Tahir heeft er een paar jaar geleden een schitterend boek over geschreven, getiteld Brieven in Urdu. Daarin komt naar voren dat migratie eigenlijk onmenselijk is. De migrant scheurt zich los van zijn familie en gemeenschap en vertrekt naar de andere kant van de wereld. Daar is en blijft hij een buitenlander, een buitenstaander. Integratie —een ‘hoerawoord’— is psychisch eigenlijk niet meer mogelijk als men eenmaal volwassen is. Maar de immigrant vervreemdt toch ook van zijn achtergebleven familie en gemeenschap. Hij wordt anders. Zo valt hij als het ware tussen wal en schip. Daar komt dan nog tot overmaat van ramp bij dat zijn kinderen wel veel beter integreren, omdat zij in het land van aankomst zijn opgegroeid. Wat maakt dat de immigrant ook van hen vervreemdt. Dat doet alle betrokkenen erge pijn. Zij lijden hun leven lang. Voor de hartverscheurende details verwijs ik naar het boek van Naema Tahir. Dat alles doet in alle ernst de vraag rijzen: is migratie niet iets wat alleen de allersterksten aankunnen en wat dus eigenlijk zo min mogelijk zou moeten gebeuren? ●

Activiteitenagenda oktober

1 oktober

15:00 uur

**Spill the Tea:
Familierechtelijke roddels**

2 oktober

13:00 uur

Bezoek Buma & Stemra

10 oktober

22:00 uur

Herfstborrel

Kijk voor meer informatie op www.jfvgrotius.nl!

De franchise slaat terug

Over de hoognodige bescherming van de franchisenemer

Jurian Bos
Hoofredacteur

Midden tijdens de hittegolf die Nederland deze zomer enkele dagen in zijn greep hield, volgde een wat onderbelicht bericht vanuit het kabinet. Staatssecretaris Mona Keijzer van Economische Zaken en Klimaat maakte samen met minister Sander Dekker voor Rechtsbescherming bekend een wetsvoorstel naar de Raad van State te hebben gestuurd.¹ Dit bewuste voorstel ziet toe op het regelen van de franchiseovereenkomst in Boek 7 van het Burgerlijk Wetboek, en wordt daarom al aangeduid als de franchisewet. De roep voor dergelijke wetgeving is vanuit de kant van de franchisenemers zeer groot, des te meer omdat franchisegevers al aan het anticiperen zijn op strengere regelgeving door bestaande overeenkomsten nog verder in hun voordeel aan te passen.² Franchisenemers zijn vaak de dupe van niet waargemaakte onderlinge afspraken door de machtige miljardenbedrijven die hen tevens door steeds striktere regelgeving in een onzichtbare wurggreep houden. Een tekenend voorbeeld is de situatie bij Domino's Pizza, waar de franchisenemers onlangs opnieuw massaal in opstand zijn gekomen tegen nieuwe eisen vanuit het hoofdbedrijf.³ In een rechtszaak waarin bijna zeventig filialen partij waren werd een grote overwinning geboekt door de franchisenemers.⁴ Deze recente ontwikkelingen zijn naar alle waarschijnlijkheid een inleiding tot het structureel veranderen van de ongelijke machtsverhouding tussen beide partijen, waar laatstgenoemde zaak, ondanks de overwinning, het belang nogmaals van onderstreept.

De zaak Domino's

De situatie bij Domino's heeft iets weg van de stripverhalen van Asterix en Obelix. Waar in andere rechtszaken franchisenemers de afgelopen jaren consistent het onderspit delfden, bleef Domino's moedig weerstand bieden. En met succes. Eerder dit jaar oordeelde de rechter al dat Domino's niet gerechtigd was eenzijdig het afzetgebied van franchisenemers te verkleinen bij verlenging van hun contract. De pizzagigant is tegen deze uitspraak in beroep gegaan, maar de eerste slag is overduidelijk gewonnen door de tientallen middenstanders die zich voor dit gezamenlijke doel hebben verenigd.

In deze specifieke zaak draaide het om de eis vanuit Domino's om alle franchisefilialen voortaan ook tijdens de lunch te openen.⁵ Dit leidde tot veel weerstand, meerdere filiaalhouders verklaarden fikse verliezen - voor eigen rekening - te gaan draaien wanneer dit plan in werking zou treden. 'In Bergen op Zoom eten ze geen pizza voor de lunch,' verklaarde een franchisenemer desgevraagd tegenover de Volkskrant.⁶ 'Dan zet je drie man personeel in om drie pizza's te verkopen.' Van de tachtig bestaande franchisefilialen in Nederland verenigden negenenzestig zich in de strijd tegen het hoofdkantoor. Hun eis? De stoomwals die Domino's heet (voorlopig) tot stilstand brengen.

"In Bergen op Zoom eten ze geen pizza voor de lunch,' verklaarde een franchisenemer desgevraagd tegenover de Volkskrant. 'Dan zet je drie man personeel in om drie pizza's te verkopen.'"

De vordering die werd voorgelegd bestond uit drie delen, dit omdat er drie verschillende franchiseovereenkomsten bestaan. De laatste overeenkomst dateert uit eind 2016, waarin daadwerkelijk is vastgelegd dat de franchisenemers maandag tot en met vrijdag van 11.30 uur tot 22.00 uur en zaterdag tot en met zondag van 13.00 uur tot 22.00 geopend dienen te zijn. In eerder getekende overeenkomsten stond dit niet vermeld. De eerste twee delen van de vordering bestonden dan ook uit de eis om een verklaring voor recht te ontvangen dat franchisenemers die vóór 2014 of tussen 2014 en 2016 een overeenkomst hebben getekend niet verplicht zijn hun vestiging eerder dan 16.00 te openen. Subsidiair hieraan eisten de partijen ook een verklaring

voor recht dat Domino's hen niet kan verplichten om de filialen voor 16.00 te openen, of deze verplichting op grond van artikel 6:248 lid 2 BW buiten toepassing te verklaren, indien en voor zover deze verplichting tot gevolg heeft dat franchisenemers in de periode tot 16.00 uur een negatief resultaat realiseren. Het derde deel van de vordering was in vorm hetzelfde, alleen zag die toe op de filialen die wél de gewijzigde franchiseovereenkomst uit eind 2016 getekend hebben, wat de eis iets minder realistisch maakte dan de overige twee.

De rechtbank bespreekt alle drie de overeenkomsten afzonderlijk.⁷ Ze concludeert al vrij snel dat de franchiseovereenkomsten voor 2014 van afspraken in het kader van de verkoop van avondmaaltijden uitgaan. In dat kader konden de openingstijden uiteraard worden aangepast, maar men hoefde er niet vanuit te gaan dat middagopeningen hieronder vielen. Voor de overeenkomsten gesloten tussen 2014 en 2016 geldt hetzelfde. Ook al moesten de franchisenemers uit de bij deze overeenkomst toegevoegde zinsnede 'bij aanvang' opmaken dat de tijden aan wijziging onderhevig konden zijn, hadden zij naar het oordeel van de rechtbank niet hoeven begrijpen dat hieronder ook eventuele lunchopeningen vielen. Uiteindelijk volgt dan ook een verklaring voor recht dat in beide gevallen franchisenemers niet verplicht zijn hun vestigingen voor 16.00 te openen. Dit is een belangrijke stap in de bescherming van franchisenemers; als zij niet expliciet getekend hebben voor openingstijden die aan wijziging onderhevig zijn kan de franchisegever hier dus niet plots substantieel van afwijken.

"Ook al moesten de franchisenemers uit de bij deze overeenkomst toegevoegde zinsnede 'bij aanvang' opmaken dat de tijden aan wijziging onderhevig konden zijn, hadden zij naar het oordeel van de rechtbank niet hoeven begrijpen dat hieronder ook eventuele lunchopeningen vielen."

Voor de franchisenemers die de overeenkomst na 1 november 2016 hebben getekend - en dus in eerste instantie hebben ingestemd met lunchopeningen - is de situatie gecompliceerder. Zij hebben bewust getekend voor deze aangepaste openingstijden en het uitgangspunt van het overeenkomstenrecht is dat zij daar dus ook aan gebonden zijn. Voor een algemene uitzondering

is geen wettelijke grondslag, het enige artikel dat hen zou kunnen beschermen is 6:248 BW. In lid 2 van dat bewuste artikel wordt namelijk de beperkende werking van redelijkheid en billijkheid uiteengezet: “een tussen partijen als gevolg van de overeenkomst geldende regel is niet van toepassing, voor zover dit in de gegeven omstandigheden naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar zou zijn.” Toepassing van dit artikel vergt volgens de rechtbank een afweging van alle betrokken belangen bij het individuele geval. Vestigingen verschillen immers in aantal werknemers, gemiddelde omzet, en locatie. Ook dient het moment van ondertekening van de franchiseovereenkomst en de vraag of sprake is van een nieuwe franchiseovereenkomst of de verlenging van een eerdere franchise meegenomen te worden. De rechtbank weigert dan ook een algemene verklaring voor recht te verstrekken, omdat het door de niet concrete wettekst aan handen en voeten gebonden is. Op grond van 6:248 BW kunnen deze filialen dus niet volledig beschermd worden en heeft Domino's toch een mogelijkheid om ze te dwingen tot lunchopeningen.

Uiteraard heeft deze groep franchisenemers willens en wetens voor deze lunchopeningen getekend. Dit kan omdat zij deze beperking voor lief namen om zo toe te kunnen treden tot het één na grootste pizzabezorgingsbedrijf ter wereld, of omdat zij daadwerkelijk achter de lunchopeningen stonden. Feit is dat deze openingstijden in vrij weinig gevallen daadwerkelijk winstgevend zullen zijn. Het feit dat deze franchisenemers zich enkel kunnen beroepen op een algemene stelregel van het overeenkomstenrecht illustreert dat er dringend behoefte is aan nieuwe wetgeving die ook franchiseovereenkomsten nader uitwerkt.

Conceptwetsvoorstel

Gelukkig voor de franchisenemers is daar Mona Keijzer, die zich met haar nieuwe wetsvoorstel als een soort beschermheilige voor MKB'ers opwerpt. “Dit wetsvoorstel is noodzakelijk om de samenwerking tussen de franchisegever en de franchisenemer in goede banen te leiden en zo de machtsbalans tussen franchisegevers en franchisenemers te herstellen en bescherming te bieden aan deze franchisenemers” aldus de staatssecretaris.⁸ De precieze inhoud van het voorstel wordt pas openbaar gemaakt bij de indiening in de Tweede Kamer, maar uit het conceptwetsvoorstel valt een en ander af te leiden.⁹

Ten eerste volgt in het (nog) denkbeeldige artikel 7:912 BW de stelregel dat de franchisegever en de

franchisenemer zich jegens elkaar gedragen als een goed franchisegever en een goed franchisenemer, een situatie die helaas nog verre van gangbaar is.

“Dit wetsvoorstel is noodzakelijk om de samenwerking tussen de franchisegever en de franchisenemer in goede banen te leiden en zo de machtsbalans tussen franchisegevers en franchisenemers te herstellen en bescherming te bieden aan deze franchisenemers”

In andere artikelen wordt vooral de informatie-uitwisseling tussen beide partijen uitgewerkt. Dit ziet toe op alle vormen van informatie, van de financiële positie van beide partijen, tot eventuele toekomstige plannen in verband met openingstijden. Dit laatste had in het geval van Domino's zelfs meerdere rechtszaken kunnen voorkomen.

Het kenmerkende logo van Domino's Pizza. Domino's Pizza, Inc. ©

Veruit het belangrijkste artikel in het conceptwetsvoorstel is echter 7:920 BW. Dit artikel stelt dat als een handeling van de franchisegever betreffende de franchiseformule of tot het ontwikkelen en exploiteren van een afgeleide formule aanzienlijke gevolgen heeft of kan hebben voor de exploitatie van de franchiseformule door de

franchisenemer, en deze handeling geen beslag krijgt in de franchiseovereenkomst, een twee-derde meerderheid van het vertegenwoordigend orgaan van de franchisenemers, indien aanwezig, of de franchisenemer die deze gevolgen van deze handeling ondervindt of dreigt te ondervinden instemming moet verlenen. Dit betekent dat er veel meer ruimte is voor inspraak door de franchisenemers zelf, en dat ze niet langer volledig zijn onderworpen aan de grillen van het hoofdkantoor. De machtsbalans tussen beide partijen zal hierdoor wat gezondere vormen gaan aannemen.

Precies deze ontwikkeling is hoognodig in het overeenkomstenrecht, waarin franchises vanwege hun bijzondere status een aparte positie verdienen. De beperkte werking van 6:248 BW doet geen recht aan wat er voor hen op het spel staat bij ingrijpende wijzigingen in de overeenkomst door de franchisegever.

“De beperkte werking van 6:248 BW doet geen recht aan wat er voor hen op het spel staat bij ingrijpende wijzigingen in de overeenkomst door de franchisegever.”

De Domino's zaak is hier een goed voorbeeld van. Waar een deel van de filialen nog wel beschermd kan worden tegen de eenzijdige wijzigingen van de franchisegever, is een ander deel de dupe van de gewijzigde overeenkomst. Dit illustreert dat wetgeving die dieper op de materie ingaat nodig is, zodat franchisenemers de omzetverliezen kunnen minimaliseren. Gelukkig wordt hier vanuit de overheid op ingespeeld met het conceptwetsvoorstel dat naar verwachting eind dit jaar aan de Kamer wordt gepresenteerd. Zo zorgt het duo Keijzer en Dekker er hopelijk samen voor dat franchisenemers een groter deel van de figuurlijke pizzapunt toebedeeld krijgen. ●

augustus 2019.

7 Rb. Rotterdam 28 augustus 2019, ECLI:NL:RBROT:2019:946 (Vereniging franchisenemers/Domino's Pizza) r.o. 5.3 e.v.

8 'Nieuwe wet Franchise naar de Raad van State', Rijksoverheid 12 juli 2019.

9 Wijziging van Boek 7 van het Burgerlijk Wetboek in verband met de invoering van regels omtrent de franchiseovereenkomst (Wet franchise). (2018, 6 december). Van https://www.internetconsultatie.nl/wet_franchise/document/4149

1 'Nieuwe wet Franchise naar de Raad van State', Rijksoverheid 12 juli 2019.

2 'Ondernemers manen tot haast met nieuwe Franchisewet', MKB Nederland 16 mei 2019.

3 R. Andersen, 'Uitbaters Domino's pizzarestaurants in opstand tegen hoofdkantoor: 'ze graaien mijn winst weg'', De Volkskrant 26 augustus 2019.

4 Rb. Rotterdam 28 augustus 2019, ECLI:NL:RBROT:2019:946 (Vereniging franchisenemers/Domino's Pizza)

5 Rb. Rotterdam 28 augustus 2019, ECLI:NL:RBROT:2019:946 (Vereniging franchisenemers/Domino's Pizza) r.o. 3.2

6 R. Andersen, 'Uitbaters Domino's pizzarestaurants in opstand tegen hoofdkantoor: 'ze graaien mijn winst weg'', De Volkskrant 26

Romantisering van criminaliteit

Over het veelal té rooskleurige beeld van criminelen in de media

Francine Fetter
Redacteur

Deze zomervakantie zat ik aan het ontbijt in een echte Engelse B&B toen het gesprek tussen de eigenaresse en ik op de Netflixserie *Peaky Blinders* kwam. Ik vertelde dat ik de serie te gewelddadig vond en dat de hoofdrolspelers in een té mooi daglicht werden gesteld. De hoofdrolspelers, de gebroeders Shelby, zijn immers ruige criminelen die niet voor martelingen of moorden terugdeinzen. De eigenaresse van de B&B reageerde haast verontwaardigd. Volgens haar waren ‘the Shelby brothers’ oorlogshelden uit WOI en probeerden ze slechts hun familie te beschermen met hun activiteiten. Het verbaasde me dat een crimineel kon worden afgeschilderd zodat zijn zachte kant, de criminaliteit overschaduwt. Is het wel goed dat misdadigers zo worden neergezet in populaire series?

Laat ik beginnen met de doelen van het strafrecht ter herhaling te noemen: naast bekende doelen als vergelding en het voorkomen van herhaling is ‘afschrikking’ er ook één. Criminelen worden vervolgd en gestraft om de misdaad onaantrekkelijk te maken. Media en televisieseries die criminelen portretteren als elk ander persoon, helpen uiteraard niet om dit doel te verwezenlijken.

Een levendig voorbeeld van een mediagenieke crimineel

is Willem Holleeder, waarschijnlijk de bekendste en beruchtste crimineel van Nederland. Er is veel over hem geschreven en gezegd. Neem nou de aflevering van *collegetour* zeven jaar geleden waarin Twan Huys ‘de Neus’ interviewde.¹ Voor Holleeder was dit de perfecte kans om een glamourstatus te creëren en zo zijn eigen mediabeeld te vormen. Hij antwoordde jolig op vragen als: ‘waar is het geld van de Heinekenontvoering?’ De zelfverklaarde ‘knuffelcrimineel’ leek al die aandacht heerlijk te vinden.

Klaas Wilting, ex-politieman, uitte zeven jaar geleden zijn kritiek over het interview van Twan Huys met ‘de Neus’ in College Tour.² Volgens hem zou deze publiciteit de zware criminaliteit verheerlijken. En hij heeft een punt. Tenslotte laat dit zien dat een beruchte crimineel als ieder ander persoon op televisie zijn verhaal kan doen en zelfs grappen kan maken over zijn misdaden. Zo sprak hij grinnikend over welke personen hij in plaats van Freddie Heineken had willen ontvoeren. Natuurlijk moet de criminaliteit geen taboe worden om over te praten, dat zou averechts werken. Maar duidelijk moet zijn dat criminaliteit geen lonende carrière is en dat er hard tegen wordt opgetreden.

“Natuurlijk moet de criminaliteit geen taboe worden om over te praten, dat zou averechts werken. Maar duidelijk moet zijn dat criminaliteit geen lonende carrière is en dat er hard tegen wordt opgetreden.”

In de uitspraak van afgelopen juli maakte de rechtbank (gelukkig) korte metten met het mediabeeld van deze glamourcrimineel. “Ook blijkt dat verdachte bewust beïnvloedde wat journalisten te weten kwamen en publiceerden.” En “hij deinsde er daarbij ook niet voor terug te dreigen met ruzie en geweld,”³ De rechtbank hoorde verschillende opnames waaruit bleek hoe hij regelmatig journalisten onder druk zette en bedreigde om alleen goede dingen over hem te schrijven. Zo gebruikte Holleeder de media om zijn eigen mediagezicht te vormen.

“Het beeld moet niet ontstaan dat een crimineel bestaan voor status zorgt en dat het loont.”

Naast deze ‘echte’ zaken nog even terug naar de verheerlijking van criminaliteit in de populaire serie ‘La Casa de Papel’. Eerlijk is eerlijk: ik heb er met plezier naar gekeken, maar toch zat het me niet lekker. Het is menselijk om de goede kanten van de criminelen te laten zien maar de kijker zou haast vergeten dat het wel om gijzelaars, een verkrachter en zelfs potentiële moordenaars gaat. Ondanks de trauma’s die worden veroorzaakt door hun doen, leeft iedereen met hen mee en keren hun supporters zich tegen de politie. Hun daden worden omschreven als een verzet tegen de overheid en banken. Kan dat verzet

niet op een andere manier worden ingezet?

Criminelen zijn absoluut interessant en het blijven mensen. Er is geen reden om nooit meer over ze te spreken wanneer ze zijn gepakt. Iedereen vindt het heerlijk om naar een film te kijken waarin een sympathieke bankrover een goede kraak pleegt en ermee wekomt. Dit ligt anders in een wereld waar grenzeloos veel geweld wordt gebruikt en die de maatschappij kan ontwrichten. Het beeld moet niet ontstaan dat een crimineel bestaan voor status zorgt en dat het loont. Maak er geen legendes meer van en zwijmel niet weg bij het idee van een glansrijke carrière, maar breng voldoende nuance aan. De hoop is dan natuurlijk dat de glamour van het criminele milieu vervaagt. Ik moet er niet aan denken dat misdadigers zulke tv-persoonlijkheden worden dat we een realityshow van criminelen krijgen als ‘Keeping Up with the Kardashians’. ●

¹ College Tour, 12 oktober 2012

² L. de Jong, J. Visser, ‘Moest Holleeder wel vrijkomen of heeft het OM fouten gemaakt?’ De Volkskrant 27 januari 2012.

³ Rb. Amsterdam 4 juli 2019, ECLI:NL:RBAMS:2019:4555

De moderne betekenis van representativiteit

Representativiteit, goed of slecht voor de democratie?¹

Nick du Bois
Redacteur

Nederland is een representatieve democratie, maar wat betekent representativiteit eigenlijk? Representativiteit heeft in elk geval vele mogelijke betekenissen.² Anno 2019 wordt representativiteit door velen opgevat als afspiegeling: het parlement moet een miniatuur vormen van de verscheidenheid in de samenleving. Dit roept de vraag op: is deze opvatting goed of slecht voor het functioneren van onze democratie? Allereerst zal worden besproken hoe de opvatting over representativiteit zich heeft ontwikkeld. Vervolgens zullen de voordelen en nadelen van de hedendaagse opvatting worden besproken.

Hoe heeft de opvatting over representativiteit zich ontwikkeld?

Ten tijde van de Nederlandse republiek bestond de Staten-Generaal uit afgevaardigden van de verschillende provincies. De afgevaardigden behartigden vooral het belang van de eigen provincie en waren dan ook alleen aan hun eigen provincie verantwoording verschuldigd.³ De vestiging van de Nederlandse eenheidsstaat in de Grondwet van 1815 bracht hier verandering in. Art. 77,

tegenwoordig art. 50, bepaalde dat de Staten-Generaal het gehele Nederlandse volk vertegenwoordigt, en daarmee samenhangend bepaalde art. 83, thans art. 67, dat de leden stemmen zonder last of ruggespraak. De betekenis van art. 50 Gw is dat vertegenwoordigers niet meer lokale of regionale belangen, maar het algemeen belang van de Nederlandse eenheidsstaat en van alle inwoners behartigen.

Onder invloed van de opkomst van politieke partijen, de

uitbreiding van het kiesrecht en de verzuilde samenleving gedurende de 19e eeuw kreeg representatie een andere betekenis. De gedachte was volgens premier Cort van der Linden als volgt: “Het parlement moet een natie in het klein zijn”.⁴ Alle politieke opvattingen en de daaraan parallel lopende zuilen moeten gelijke kansen hebben om te kunnen worden vertegenwoordigd in het parlement. Mede hierom werd sinds het einde van de 19e eeuw het kiesrecht stapsgewijs uitgebreid. Uiteindelijk werd in 1917 zowel het algemeen kiesrecht voor mannen als het stelsel van evenredige vertegenwoordiging ingevoerd en niet veel later in 1919 het algemeen kiesrecht voor vrouwen. Evenwel ging het niet om afspiegeling naar uiterlijke kenmerken zoals man/vrouw of jong/oud maar om vertegenwoordiging van de liberale, socialistische, katholieke en protestantse zuilen.

Vanaf de tweede helft van de 20e eeuw heeft de ontzuiling en individualisering ertoe geleid dat de politieke opvattingen van kiezers niet langer zijn verbonden aan zuilen. De binding tussen kiezers, gekozenen en politieke partijen nam drastisch af. De strijd om de individuele kiezer had tot gevolg dat partijen en Kamerleden zoveel mogelijk opvattingen, belangen en zorgen gingen articuleren en vertegenwoordigen.⁵ De opkomst van one-issue partijen en later populistische en anti-establishment partijen illustreert dat kiezers representativiteit steeds meer zien als de vertegenwoordiging van hun opvattingen en belangen.

“De opkomst van one-issue partijen en later populistische en anti-establishment partijen illustreert dat kiezers representativiteit steeds meer zien als de vertegenwoordiging van hun opvattingen en belangen.”

De laatste jaren heeft representativiteit onder invloed van het toenemende belang van gelijkheid en de veranderde samenleving een metamorfose ondergaan. De samenstelling van de samenleving is vergeleken met enkele decennia enorm veranderd door de komst van mensen met een andere huidskleur, religie, cultuur en identiteit. Daarnaast is het belang van en de drang naar gelijkheid toegenomen: iedereen is gelijk aan elkaar en daarom mag iedereen zijn stem laten horen en mag niemand worden buitengesloten. Representativiteit wordt tegenwoordig vooral opgevat als afspiegeling: het parlement moet een afspiegeling vormen van de samenleving op grond van

allerlei uiterlijke, niet-inhoudelijke kenmerken, zoals geslacht, leeftijd, afkomst, huidskleur, religie, seksuele geaardheid, enzovoorts.⁶ Het gaat er bij deze opvatting van representativiteit niet om wat het parlement doet, worden de politieke standpunten en belangen van alle groepen in de samenleving vertegenwoordigd, maar om wie er in het parlement zitten, maken alle groepen deel uit van het parlement.

Wat zijn de voordelen en nadelen van de moderne opvatting over representativiteit?

De moderne opvatting over representatie kan het parlement mogelijk meer legitimiteit verschaffen. Burgers willen zichzelf weerspiegeld zien in het parlement, maar daar wordt niet aan voldaan. Maar gaat legitimiteit alleen om wie in het parlement zitten? Zelfs een perfect afgespiegeld parlement kan beslissingen nemen die niet als legitiem worden ervaren. Een extreem voorbeeld ter illustratie: dat een representatief parlement besluit de democratie af te schaffen maakt dat besluit nog niet legitiem. Het gaat dus niet alleen om wie beslissen, maar ook om wat ze beslissen.

Daarnaast kan het vertegenwoordigen van bepaalde groepen op basis van achtergrondkenmerken een symbolische waarde hebben. Denk bijvoorbeeld aan de eerste vrouw in het parlement, of de eerste ‘zwarte’ president van de Verenigde Staten. Ondervertegenwoordiging van bijvoorbeeld allochtonen of vrouwen kan de indruk wekken dat zij niet geschikt zijn om te besturen of dat hun belangen niet worden behartigd. Maar representatie in de zin van afspiegeling is gezien de nadelen ervan niet de beste manier om deze terechte zorgen op te lossen.

Om te beginnen: een perfecte afspiegeling is per definitie onhaalbaar, de representatieve democratie bestaat immers omdat burgers zelf niet kunnen en willen deelnemen aan het parlement. Wellicht is het streven naar een betere afspiegeling al voldoende. Echter, als politici de samenleving steeds doen geloven dat het parlement een perfecte miniatuur van de samenleving kan zijn zal dat leiden tot eeuwige ontevredenheid onder kiezers, de perfecte afspiegeling zal immers nooit worden bereikt.

Dit brengt ons bij een ander nadeel van de descriptieve democratie: het is praktisch onwerkbaar. Waar moet bijvoorbeeld op worden geselecteerd? Er is een oneindig aantal kenmerken: geslacht, leeftijd, afkomst, huidskleur, culturele achtergrond, religie, seksuele geaardheid, enzovoorts. Hoeveel mensen moeten worden

geselecteerd, wat worden de verhoudingen? Op een gegeven moment wordt het systeem zo complex dat het onwerkbaar is. En hoe moet de representativiteit worden vergroot? Door politieke partijen op basis van vrijwilligheid, of door de overheid met dwang? Bij vrijwilligheid zijn we afhankelijk van de medewerking van partijen; overheidsdwang brengt allerlei problemen met zich mee. De overheid zal de kieslijsten representatief moeten maken en daarmee inbreuk maken op het passieve kiesrecht en de vrijheid van vereniging en vergadering van art. 8 en 9 Gw. Als de kieslijsten al representatief kunnen worden gemaakt betekent dat niet dat de verkiezingsuitslag ook representatief zal zijn. De overheid zal in de naam van representativiteit in moeten grijpen in het democratisch proces en de verkiezingsuitslag gedeeltelijk moeten negeren. Maar kunnen we dan nog wel spreken over een democratie?

“Als de kieslijsten al representatief kunnen worden gemaakt betekent dat niet dat de verkiezingsuitslag ook representatief zal zijn.”

Voorts komen de ervaringen en kwaliteiten van kandidaten meer op de achtergrond te staan. Het doel is om Kamerleden die voldoen aan bepaalde achtergrondkenmerken te vinden, niet noodzakelijkerwijs de meest geschikte Kamerleden. Vergeleken met 1960 zijn Kamerleden veel jonger, hebben ze minder maatschappelijke ervaring, veel minder Kamerervaring en is het aantal juristen in de Kamer enorm gedaald.⁷ Dit heeft vanzelfsprekend gevolgen voor de kwaliteit van de volksvertegenwoordiging en de mate waarin het parlement zijn wetgevende en controlerende functies kan uitoefenen. Daarom was Thorbecke van mening dat de volksvertegenwoordiger juist niet representatief moet zijn voor degene die hij representeert, om zijn werk goed te kunnen doen moet hij immers beschikken over kwaliteiten die de gemiddelde vertegenwoordigde niet bezit.⁸

Verder wordt door aanhangers van de moderne opvatting van representativiteit a priori aangenomen dat mensen die niet aan de kenmerken van een groep voldoen niet of minder in staat zijn om die groep te vertegenwoordigen. Als men aanneemt dat vrouwen het meest geschikt zijn om vrouwen te vertegenwoordigen, moet er een verschil zijn tussen mannen en vrouwen en zijn vrouwen logischerwijs minder goed in staat om mannen te vertegenwoordigen.⁹ Maar niemand gelooft dat geestelijk

gestoorden het beste worden vertegenwoordigd door geestelijk gestoorden. Ook wordt aangenomen dat een bepaalde groep mensen, bijvoorbeeld allochtonen, dezelfde eigenschappen hebben. Maar dit is een heel diverse groep met verschillende en soms tegenstrijdige belangen en opvattingen.

Bovendien worden door het streven naar perfecte afspiegeling de tegenstellingen tussen groepen vergroot. De focus ligt op verschillen, niet op overeenkomsten. Het ‘bevoordelen’ van ondervertegenwoordigden door middel van quota voor kieslijsten of speciale parlementszetels kan leiden tot de ‘diversity paradox’: de meerderheidsgroep die zich al dan niet heimelijk afzet tegen de minderheidsgroep en vice versa.¹⁰ Representativiteit in de zin van afspiegeling legt de nadruk op deelbelangen, niet op het belang van de gehele samenleving en Nederland als geheel, terwijl iedereen juist baat heeft bij dat laatste.¹¹

Conclusie

De opvatting over representativiteit is in de loop der tijd veranderd van vertegenwoordiging van het gehele volk en het algemeen belang, naar vertegenwoordiging van politieke opvattingen en uiteindelijk vooral naar afspiegeling op grond van achtergrondkenmerken zoals geslacht, leeftijd en afkomst. De nadruk ligt tegenwoordig op vertegenwoordiging van deelbelangen en bevolkingsgroepen, niet het algemeen belang. De afweging van de voor- en nadelen leidt tot de conclusie dat de moderne opvatting over representativiteit slecht is voor het functioneren van onze democratie. ●

1 De auteur dankt professor mr. H.J. Snijders voor zijn commentaar op het concept van dit artikel;

2 H.F. Pitkin, *The concept of representation*, Berkeley: University of California Press 1967;

3 TH.B.B. Kummeling, *Het Nederlandse parlement*, Deventer: Wolters Kluwer 2017, p. 7;

4 F.H. Van der Burg, *Overheid en onderdaan in een representatieve democratie: preadvies uitgebracht voor de Algemene Vergadering*, Zwolle: Tjeenk Willink 1970, p. 14;

5 Kummeling 2017, p. 108-109;

6 J.P. Geelen, ‘In de drang naar gelijkheid mogen verschillen niet meer bestaan’, *De Volkskrant*, 27 juli 2017;

7 Kummeling 2017, p. 101; 8 Van der Burg 1970, p. 22; 9 J. Mansbridge, ‘Should Blacks Represent Blacks and Women Represent Women? A Contingent “Yes”’, *The Journal of Politics*, 61(3) 1999, p. 650; 10 K. Kanthak & G.A. Kraus, *The Diversity Paradox: Political Parties, Legislatures, and the Organizational Foundations of Representation in America*, New York: Oxford University Press 2012, p. 5;

11 G. Groot, ‘De vraag om representativiteit leidt tot ondergang van de democratie’, *Trouw*, 3 mei 2015.

Statement Juridische Faculteitsvereniging Grotius omtrent Derk Wiersum

Waarde lezer,

Onlangs werd Nederland geschokt door het nieuws over de moord op advocaat Derk Wiersum. Derk Wiersum stond kroongetuige Nabil B. bij als strafrechtadvocaat in het liquidatieproces Marengo. Een proces dat de advocaat fataal werd. Deze afschrikwekkende liquidatie vormt een grote aanslag op onze rechtsstaat. Wij van de Juridische Faculteitsvereniging Grotius van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid aan de Universiteit Leiden zijn ook zeer ontdaan door het nieuws. Als juridische studievereniging streven wij ernaar om onze leden zo goed mogelijk klaar te stomen voor hun toekomst als jurist. Hier aan de faculteit zetten studenten zich jarenlang vol passie en ambitie in om in de toekomst een waardige bijdrage te kunnen leveren aan onze rechtsstaat. Ook Derk Wiersum was ooit een van deze studenten. Dit besef wekt een hoge mate van verontwaardiging op onder onze studenten. Het is echter van belang dat wij ons niet laten afremmen door dit soort verschrikkelijke gebeurtenissen. Als rechtenstudenten vormen wij de toekomst van juridisch Nederland. Wij zijn er zeker van dat wij veel kunnen leren van Derk. Als ware rechtsgeleerde had hij de moed om een kroongetuige in een beruchte zaak als deze bij te staan. Dit toont dat Derk zich onvoorwaardelijk in heeft willen zetten voor de rechtsbelangen van onze maatschappij. Dit is een nalatenschap waar zowel Derk als zijn nabestaanden uitermate trots op kunnen zijn en waar wij een voorbeeld aan kunnen nemen. Het 99e bestuur der Juridische Faculteitsvereniging Grotius wenst de nabestaanden veel sterkte in deze moeilijke tijd. ●

Ayman Kariman

*Praeses der Juridische
Faculteitsvereniging Grotius*

(Noot eindredactie: als eindredactie van NOVUM onderschrijven wij deze boodschap. Als magazine dat zowel de faculteit als de faculteitsvereniging verbindt is het onze taak om zo dicht mogelijk bij de studenten te staan. Om die reden hebben we besloten deze mooie woorden nogmaals uit te lichten. Zoals Ayman al noemde raakt deze gebeurtenis ons allen, zowel als jurist en als mens. Naast het collectieve gevoel van afschuw dat overheerst, brengt deze gebeurtenis ons ook samen, als toekomstige beschermers van de rechtsstaat die Derk met hart en ziel heeft verdedigd. Wij kunnen allen een voorbeeld aan hem nemen. Ook de redactie van NOVUM wenst de nabestaanden heel veel sterkte met het verwerken van dit immense verlies.)

De Poolse rechtsstaat voor het Hof van Justitie

Joris van de Riet
Eindredacteur

HvJ EU (GK) 24 juni 2019,
C-619/18,
ECLI:EU:C:2019:531
Commissie/Polen
(Onafhankelijkheid van het
Hooggerechtshof)

Eind juni was een feest voor degenen met grote interesse in de Europese aanpak van de aantasting van de Poolse rechtsstaat: in een week tijd verschenen achtereenvolgens een conclusie van de advocaat-generaal over de aantasting van de Poolse lagere gerechten,¹ een arrest inzake de onafhankelijkheid van het Hooggerechtshof met het oog op bepaalde nieuwe pensioenwetten, en een conclusie van de advocaat-generaal inzake de 'tuchtkamer' van het Hooggerechtshof.²

De Poolse rechterlijke macht – een onderwerp waarover ik eind vorig jaar al het een en ander schreef – ligt sinds enige jaren zwaar onder vuur van de conservatief-nationalistische regeringspartij Prawo i Sprawiedliwość (Recht en Rechtvaardigheid, afgekort PiS). PiS heeft een reeks aan ‘hervormingen’ doorgevoerd die de onafhankelijkheid van het gerechtelijk apparaat sterk bedreigen. In 2016 werd het Constitutioneel Tribunaal de facto overgenomen door rechters die gunstig stonden tegenover PiS, waarna de partij nu ook het Hooggerechtshof en de lagere gerechten heeft geprobeerd te ‘hervormen’. Dat gaat echter niet zonder slag of stoot: zowel vanuit de Poolse rechterlijke macht als vanuit de Europese Unie worden talrijke pogingen ondernomen om de Poolse rechtsstaat te redden.³ In deze aanpak van de antirechtsstatelijke maatregelen van de Poolse regering zijn een aantal afzonderlijke ‘takken’ te onderscheiden. Allereerst is er uiteraard de politieke weg van artikel 7 VEU, de ‘nucleaire optie’ via welke de Raad en de Europese Raad kunnen vaststellen dat er sprake is van een ernstige schending van de waarden waarop de Unie berust en op basis daarvan sancties kunnen opleggen, zoals het opschorten van het stemrecht (art. 7(3) VEU). De Europese Commissie is eind 2017 een artikel 7-procedure begonnen om dit te bereiken,⁴ maar vooralsnog zit er weinig schot in de zaak.⁵ Er zijn daarom verschillende andere initiatieven gaande om de Poolse rechtsstaat te beschermen via het Hof van Justitie (hierna: Hof). Daartoe behoort enerzijds een stroom aan prejudiciële vragen van Poolse rechters – zowel van de lagere gerechten als van het Hooggerechtshof – inzake hun eigen onafhankelijkheid en anderzijds een aantal inbreukprocedures op grond van artikel 258 VWEU die de Commissie heeft aangespannen.

In deze annotatie – waarvan het eerste gedeelte ook in het vorige nummer van de NOVUM is verschenen – zal ik ’s Hofs arrest analyseren. Daartoe zal ik eerst de achtergrond van het arrest in verband met de bestreden Poolse wetgeving uiteenzetten, gevolgd door een uitgebreide analyse van het arrest zelf uitgesplitst naar de verschillende onderdelen daarvan. In het commentaar zal ik vervolgens ingaan op enige interessante onderdelen van het arrest, te weten de reikwijdte van artikel 19(1) VEU, mede in verband met artikel 47 van het Handvest van de Grondrechten; de vraag of het gebruik van de inbreukprocedure ter handhaving van artikel 19(1) VEU een political question is; en de inhoudelijke behandeling van de grieven van de Commissie.

Feiten en procesverloop

Op 3 april is de Poolse ustawa o Sądzie Najwyższym (nieuwe wet inzake de Sąd Najwyższy, hierna aangehaald als USN 2017) van 8 december 2017 in werking getreden. Artikel 37 lid 1 van deze wet bepaalt, kort samengevat, dat rechters van het Hooggerechtshof met pensioen gaan zodra ze 65 jaar worden, tenzij ze de president van Polen om toestemming vragen om langer aan te blijven; wordt die toestemming verleend, dan geldt deze voor een periode van drie jaar, die eenmaal kan worden verlengd (lid 4). Rechters die in functie zijn en de leeftijd van 65 jaar reeds hebben bereikt worden met onmiddellijke ingang ontslagen (art. 111 lid 1 USN 2017).⁶ Voor de inwerkingtreding van de USN 2017 was de pensioenleeftijd voor rechters overigens 70 jaar. De Europese Commissie heeft de Poolse regering op 2 juli 2018 laten weten dat zij de USN 2017 in strijd achtte met het Unierecht, in het bijzonder artikel 19(1) VEU en artikel 47 Handvest. Bij brief van 2 augustus heeft Polen hierop gereageerd en ontkend dat de maatregelen het Unierecht schenden. Op 14 augustus heeft de Commissie haar met redenen omkleed advies uitgebracht, waarin zij haar eerdere standpunt dat de USN 2017 strijdig is met het Unierecht herhaalde en Polen verzocht maatregelen te nemen om aan het advies te voldoen; tegen dit advies heeft Polen op 14 september bezwaar gemaakt en geweigerd nadere maatregelen te nemen. De Commissie heeft in reactie hierop beroep bij het Hof van Justitie ingesteld op grond van artikel 258 VWEU.

Bij het instellen van het beroep heeft de Commissie het Hof ook verzocht om voorlopige maatregelen te treffen om verdere schade te voorkomen, namelijk ervoor te zorgen dat alle rechters van het Hooggerechtshof hun ambt kunnen blijven uitoefenen zoals vóór de inwerkingtreding van de USN 2017 en Polen te verbieden nieuwe rechters te benoemen in hun plaats of een nieuwe president te benoemen. Dit verzoek is op 19 oktober voorlopig toegewezen door de vicepresident van het Hof⁷ en op 17 december door de Grote Kamer totdat het arrest ten gronde is gewezen.⁸ Op 9 januari 2019 heeft Hongarije toestemming gekregen om te interveniëren in de procedure aan de zijde van Polen.

Oordeel van het Hof

Ontvankelijkheid

Alvorens in te gaan op de vraag of de bestreden Poolse

wetgeving inderdaad strijdig is met het Unierecht, dient het Hof eerst de vraag te beantwoorden of de wetgeving überhaupt binnen het bereik van het Unierecht valt. Polen en Hongarije hebben dat namelijk bestreden, stellende (onder verwijzing naar o.a. het attributiebeginsel van art. 5(2) VEU) dat de organisatie van de rechtspraak een zuiver interne zaak is waar de Europese Unie niets mee te maken heeft; daarnaast valt de wetgeving die aan de zaak ten grondslag ligt niet onder het Unierecht omdat, anders dan in de door de Commissie aangehaalde zaak *Associação Sindical dos Juizes Portugueses*⁹ waarin het van Uniewege opgelegde bezuinigingsmaatregelen betrof, het hier geen maatregelen betreft die op enige wijze verband houden met het Unierecht. Tot slot is artikel 47 Handvest niet van toepassing, omdat deze zaak buiten de in artikel 51(1) Handvest omschreven reikwijdte valt.¹⁰

Het Hof gaat niet mee in de bezwaren van Polen en Hongarije. Onder verwijzing naar onder andere *ASJP* en *L.M.*¹¹ merkt het Hof op dat artikel 19(1) VEU het in artikel 2 VEU genoemde beginsel van de rechtsstaat waarborgt en de lidstaten verplicht ervoor te zorgen dat het Unierecht wordt toegepast en dat daarbij sprake is van een daadwerkelijke rechtsbescherming.¹² Het betreft hier en algemeen beginsel van Unierecht dat voortvloeit uit de gemeenschappelijke constitutionele tradities van de lidstaten en is neergelegd in de artikelen 6 en 13 EVRM en dat daarom van toepassing is ongeacht de situatie waarin de lidstaten het ten uitvoer brengen.¹³ Dat de bestreden wetgeving in deze zaak geen ‘band’ met het Unierecht heeft zoals in *ASJP* is niet relevant: dat *ASJP* toevallig wetgeving betrof die diende ter uitvoering van Europese bezuinigingsmaatregelen was niet van belang voor het oordeel dat artikel 19(1) VEU van toepassing was. De enige vraag die van belang is voor de toepasselijkheid van artikel 19(1) VEU is namelijk of er sprake is van een gerechtelijke instantie die mogelijk Unierecht toepast. Dat leidt tot de conclusie dat artikel 19(1) VEU ook van toepassing is op de onderhavige zaak over het Poolse Hooggerechtshof: dat kan namelijk ook uitspraak doen over zaken waarin Unierecht aan de orde is en is daarom een ‘rechterlijke instantie’ in de zin van het Unierecht. Het Hooggerechtshof dient daarom ook te voldoen aan de door het Hof genoemde vereisten van daadwerkelijke rechtsbescherming.¹⁴

Tot slot rekent het Hof af met het Pools-Hongaarse bezwaar dat de organisatie van de rechterlijke macht een bevoegdheid is die enkel bij de lidstaten ligt.

Een demonstratie tegen de antirechtsstatelijke maatregelen van PiS in 2018. Op de borden staat ‘Grondwet’. Bron: M. Santora & J. Berendt, ‘Court Orders Poland To Reinstate Justices’, *The New York Times* 20 oktober 2019, p. A5.

Hoewel het Hof niet ontkent dat dat inderdaad een nationale bevoegdheid is, dienen de lidstaten daarbij wel de verplichtingen die het Unierecht oplegt in acht te nemen. De verplichting om een zekere mate van rechtsstatelijkheid in het systeem in te bouwen vormt geenszins een Unierechtelijke ‘overname’ van een bevoegdheid van de lidstaten.¹⁵

Eerste grief

In haar betoog dat Polen het Unierecht, en meer in het bijzonder artikel 19(1) VEU, schendt, onderscheidt de Commissie twee afzonderlijke schendingen. De eerste daarvan is de verlaging van de pensioenleeftijd voor zittende rechters, waardoor sommige rechters de facto met onmiddellijke ingang worden ontslagen. De tweede schending is de discretionaire bevoegdheid die de Poolse president heeft om de termijn van rechters voor tweemaal drie jaar te verlengen.¹⁶ In het navolgende zal ik deze grieven apart behandelen.

In haar eerste grief stelt de Commissie zoals gezegd dat Polen door de rechters van het Hooggerechtshof die 65 jaar of ouder zijn met vervroegd pensioen te sturen de facto rechters ontslaat en daarmee hun onafhankelijkheid schendt, hetgeen in strijd is met het in artikel 19(1) vastgelegde beginsel van rechterlijke onafhankelijkheid en onafzetbaarheid. Bovendien leidt dit vervroegde pensioen ertoe dat de president van het Hooggerechtshof, die volgens artikel 183 lid 3 van de Poolse grondwet voor een periode van zes jaar wordt benoemd, gedwongen wordt af te treden voor het aflopen van die grondwettelijke termijn.¹⁷

Polen heeft hiertegen ingebracht dat er wel degelijk voldoende waarborgen zijn voor de rechterlijke onafhankelijkheid: omdat de verlaging van de pensioenleeftijd van toepassing is op alle rechters wordt er geen druk uitgeoefend op specifieke rechters en worden zij dus niet aangetast in hun onafhankelijkheid. Voorts behoudt een gepensioneerd rechter zijn titel en een recht op een pensioen, dus de pensionering vormt geen ontzetting uit het ambt. Onder verwijzing naar *ASJP* stelt Polen dat het Hof reeds heeft geoordeeld dat lidstaten de arbeidsvoorwaarden van rechters mogen aanpassen, ook als dat in hun nadeel is.¹⁸ Het doel dat deze maatregel dient is het gelijk trekken van de pensioenleeftijd van de rechters van het Hooggerechtshof met die van alle werknemers in Polen, zodat alle personen die werkzaam zijn bij het Hooggerechtshof op dezelfde leeftijd met pensioen gaan.¹⁹

Het Hof maakt korte metten met al deze tegenwerpingen van Polen. Hoewel er in theorie legitieme redenen denkbaar zijn die een lidstaat ertoe kunnen brengen de pensioenleeftijd voor rechters te verlagen, zijn er volgens het Hof verschillende redenen om aan te nemen dat daar in dit geval geen sprake van is. Zo heeft de Commissie voor Democratie door Recht van de Raad van Europa (bijgenaamd de Venetië-commissie) geconcludeerd dat de Poolse regering in de memorie van toelichting bij de USN 2017 andere redenen aandraagt dan het gelijktrekken van de pensioenleeftijd van alle werknemers.²⁰ Ook strookt de procedure waarbij de president van Polen de termijn van een rechter kan verlengen niet met het kennelijke doel de pensioenleeftijd gelijk te trekken.²¹ Verder wijst het Hof er nog op dat ‘gewone’ werknemers bij het bereiken van de leeftijd van 65 jaar weliswaar met pensioen kunnen gaan, maar daar absoluut niet toe gedwongen worden – dit in tegenstelling tot de rechters, die wel verplicht zijn met pensioen te gaan. Polen heeft hier geen goede reden voor gegeven, en de maatregel is ook wel bijzonder ingrijpend en in het geheel niet evenredig gelet op het kennelijk ermee te dienen doel.²²

"Hoewel er in theorie legitieme redenen denkbaar zijn die een lidstaat ertoe kunnen brengen de pensioenleeftijd voor rechters te verlagen, zijn er volgens het Hof verschillende redenen om aan te nemen dat daar in dit geval geen sprake van is. "

Tweede grief

Naast de gedwongen pensionering van een aantal rechters heeft de Commissie zoals gezegd nog een tweede bezwaar tegen de Poolse maatregelen, namelijk dat de president van Polen een discretionaire bevoegdheid heeft om rechters tweemaal drie jaar verlenging van hun termijn te geven. Volgens de Commissie kan deze bevoegdheid – waarbij het voortzetten van de functie van rechter in feite dus afhangt van het oordeel van de president – leiden tot beïnvloeding van de uitspraken van rechters, omdat deze zich onder druk gezet zouden kunnen voelen uitspraken te doen die de president welgevallig zijn. Polen bestrijdt dit en wijst erop dat de president voor het nemen zijn beslissing advies moet inwinnen bij de Poolse raad voor de rechtspraak (KRS).²³

Het Hof verwerpt de Poolse tegenargumenten en deelt de opvatting van de Commissie dat deze constructie de indruk wekt dat de rechters van het Hooggerechtshof beïnvloed kunnen worden door de president. De beslissing van de president is namelijk niet aan duidelijke regels gebonden, hoeft niet te worden gemotiveerd en er is geen beroep tegen mogelijk.²⁴ Het advies van de KRS is vrijwel waardeloos: niet alleen is het vaak niet of nauwelijks gemotiveerd, maar de KRS heeft door de een aantal ingrijpende ‘hervormingen’ ook sterk aan onafhankelijkheid ingeboet.²⁵

Commentaar

Degene die ‘s Hofs constitutionele rechtspraak in de loop van 2018 – *ASJP*, *Achmea*, *L.M.* en *Wightman* – heeft gevolgd zal in Commissie/Polen veel herkennen: welhaast elke overweging inzake de ontvankelijkheid eindigt met een verwijzing naar een van de genoemde arresten – vaak gevolgd door ‘en aldaar aangehaalde rechtspraak’. Het Hof lijkt een nieuwe generatie van ‘post-Advies 2/13’ constitutionele rechtspraak te bouwen, waarin enerzijds de waarden waarop de Unie is gebouwd centraal staan en anderzijds het Hof zijn positie als ultieme arbiter over het Unierecht behoudt, maar nu met meer aandacht voor nuances waar die nodig zijn.

De reikwijdte van artikel 19(1) VEU

De overwegingen van het Hof inzake de ontvankelijkheid zijn weinig verbazingwekkend voor degene die bekend is met ‘s Hofs eerdere rechtspraak, maar zijn tegelijkertijd buitengewoon interessant vanwege de nuancerings- en detailleringen die het Hof

daarin aanbrengt.

Allereerst geeft het Hof het inmiddels zo bekende beginsel van wederzijds vertrouwen dat rust op de gedeelde waarden van de lidstaten – genoemd in artikel 2 VEU – een nieuwe grondslag, namelijk de vrije wil waarmee elk van de lidstaten bij toetreding tot de Unie die waarden heeft aanvaard²⁶ – dit onder verwijzing naar het Wightman-arrest uit december 2018, waarin het in het kader van Brexit oordeelde dat de artikel 50-notificatie kan worden ingetrokken. Daarmee ondervangt het fjntjes de onvermijdelijke klachten uit Warschau (en Boedapest) dat Luxemburg zijn waarden oplegt aan de lidstaten: ze hebben er immers zelf mee ingestemd.

Zoals reeds opgemerkt stelden Polen en Hongarije dat nationale regels inzake de organisatie van de rechterlijke macht in hun geheel niet getoetst kunnen worden door het Hof, en wel om twee redenen: de nationale rechterlijke organisatie vormt geen bevoegdheid van de Unie en de Unie macht zich er op grond van het attributiebeginsel van artikel 4(1) VEU dan ook niet mee bemoeien, en voor zover de Unie dat wel kan – zoals bijvoorbeeld in ASJP het geval was – kan dat alleen indien de gewraakte regels op de een of andere manier verband houden met het Unierecht.

Het Hof maakt korte metten met deze redenering. In de arresten in ASJP en L.M. nam het Hof uitgebreid de tijd om uit te leggen dat artikel 19(1) VEU:

van toepassing is op de ‘domeinen die vallen onder de toepassing van het Unierecht’, onafhankelijk van de situatie waarin de lidstaten dit recht in de zin van artikel [51(1) Handvest] ten uitvoer brengen.²⁷

Het Hof constrasteert deze zeer ruime reikwijdte met die van het Handvest van de Grondrechten, dat volgens artikel 51(1) alleen van toepassing is in situaties waarin de lidstaten het Unierecht ‘ten uitvoer brengen’. Hoewel het Hof het begrip ‘ten uitvoer brengen’ ruim heeft uitgelegd²⁸ is er toch een substantieel verschil tussen het toepassingsbereik van artikel 51(1) Handvest enerzijds en dat van artikel 19(1) VEU anderzijds: de grote vernieuwing van ASJP was nu juist dat artikel 19(1) VEU van toepassing is op alle rechters³⁰ – of correcter gezegd: alle rechters die mogelijk Unierecht betrekken in hun beslissingen, wat in feite neerkomt op alle rechters – ongeacht of de bestreden maatregelen nu onder het Unierecht vallen of niet.

De poging van Polen en Hongarije om te beargumenteren dat artikel 19(1) VEU niet van toepassing is op de Poolse

rechters kan dan ook op zijn best een wanhoopsdaad zijn geweest. Het is overigens niet geheel verbazingwekkend dat de uitleg die het Hof aan artikel 19(1) VEU heeft gegeven in ASJP in uitgerekend deze zaak ter discussie staat: toen het arrest werd gewezen, wezen vele commentatoren erop dat de ongewoon uitgebreide beschouwingen over de rechtsstaat die het arrest bevatte een schot voor de boeg in de richting van Polen leken, dat het Hof en de Commissie in staat zou stellen de Poolse ‘hervormingen’ op Unierechtelijke gronden aan te vechten.³¹

Commissie/Polen brengt op het gebied van de reikwijdte van artikel 19(1) VEU op zichzelf beschouwd dus weinig nieuws: qua theorie herhaalt het in feite enkel wat reeds was gezegd in ASJP en L.M.³² De grote vernieuwing van het arrest is dan ook niet zozeer een nieuwe leer die het Hof ontwikkelt, maar dat het de reeds ontwikkelde leer – die duidelijk is gemaakt met een zaak als de onderhavige in gedachten – toepast op een concrete situatie op een manier waar een mechanistisch denkende negentiende-eeuwse jurist trots op zou zijn.

Een aspect dat in het arrest wat ondergesneeuwd raakt maar in de conclusie van advocaat-generaal Tanchev uitgebreider aan bod komt is het verschil in toepassingsbereik tussen artikel 19(1) VEU en artikel 47 Handvest. De advocaat-generaal onderscheidt scherp tussen enerzijds artikel 19(1) VEU – de verplichting tot het bieden van een met voldoende waarborgen omklede rechtsgang en voldoende rechtsbescherming – en anderzijds artikel 47 Handvest – het recht op een eerlijk proces. Artikel 47 Handvest is gebonden aan het toepassingsbereik van artikel 51(1) Handvest: het ‘ten uitvoer brengen’ van Unierecht. Een lezing van het arrest ASJP die artikel 47 Handvest op zo’n wijze aan artikel 19(1) VEU zou koppelen dat dat laatste artikel als het ware in het eerste wordt gelezen zou neerkomen op het omzeilen van artikel 51(1) Handvest, en is dus niet toegestaan.³³ Dat brengt met zich mee dat het recht op een eerlijk proces van het Handvest, hoe fundamenteel ook, niet mag worden uitgebreid naar situaties waarin het Handvest niet van toepassing is – zoals de onderhavige. Hoewel het Hof duidelijk maakt dat het toepassingsbereik van artikel 19(1) VEU onafhankelijk is van de vraag of er sprake is van het ten uitvoer brengen van Unierecht, is het niet duidelijk over wat de rol van artikel 47 Handvest in dezen is. Hoewel het in de eerste instantie vooral lijkt te benadrukken dat artikel 19(1) VEU op zichzelf verplichtingen schept voor de lidstaten en normen stelt waaraan de rechterlijke macht moet voldoen, wordt

artikel 47 Handvest vervolgens ten tonele gevoerd als ware het een norm die de inhoud van artikel 19(1) VEU concretiseert:

54. Uit een en ander vloeit voort dat alle lidstaten volgens [artikel 19(1) VEU] moeten voorzien in de nodige rechtsbescherming in de zin van artikel 47 van het Handvest op de onder het recht van de Unie vallende gebieden te verzekeren.

55. Meer in het bijzonder moet elke lidstaat krachtens [artikel 19(1) VEU] verzekeren dat de instanties die als ‘rechterlijke instantie’ – in de zin van het Unierecht – deel uitmaken van zijn stelsel van beroepsmogelijkheden, voldoen aan de vereisten van daadwerkelijke rechtsbescherming op de onder het Unierecht vallende gebieden.³⁴ (curs. JvdR)

Deze formulering blinkt niet uit in duidelijkheid. Enerzijds lijkt het alsof het Hof hier artikel 47 Handvest via een ‘achterdeurtje’ van artikel 19(1) VEU naar binnen brengt – precies wat volgens de conclusie van de advocaat-generaal niet zou moeten gebeuren³⁵ – door te bepalen dat het door artikel 19(1) VEU vereiste niveau van rechtsbescherming wordt bepaald door artikel 47 Handvest. Anderzijds voegt het daar dan weer aan toe dat dat geldt voor ‘de onder het Unierecht vallende gebieden’ – hetgeen suggereert dat artikel 47 Handvest inderdaad toch alleen van toepassing is in situaties waarin het Unierecht van toepassing is. De verwijzing in overweging 54 naar het arrest *Online Games*³⁶ – dat dateert van vóór ASJP en L.M. en waaruit overweging 54 woordelijk is overgenomen – doet vermoeden dat de laatste interpretatie de meest juiste is: in dat arrest benadrukt het Hof namelijk ook dat de werking van artikel 47 Handvest wordt begrensd door artikel 51(1).³⁷ Wat de exacte verhouding is tussen artikel 19(1) VEU en artikel 47 Handvest wordt er zo overigens nog steeds niet veel duidelijker op: kennelijk moeten alle rechters in alle situaties voldoen aan de vereisten van onafhankelijkheid van artikel 19(1) VEU, maar hoeven ze alleen in gevallen die onder het Unierecht vallen ook te voldoen aan de verdere eisen van artikel 47 Handvest – bijvoorbeeld de openbare behandeling binnen een redelijke termijn. Hoe dat in de praktijk zou werken is mij een volkomen raadsel. Deze lezing – dat artikel 47 Handvest niet via een ‘achterdeurtje’ van toepassing zijn verklaard in alle situaties, ongeacht of die onder het Unierecht vallen – brengt met zich mee dat de interpretatie die het Hof in ASJP aan artikel 19(1) VEU heeft gegeven niet kan worden beschouwd als het Europese equivalent van de Amerikaanse doctrine van incorporation. Pech en Platon hebben betoogd dat het Hof in ASJP in feite een uitzondering heeft gemaakt op de algemene regel dat ‘Europese’ grondrechten niet gelden ongeacht de

vraag of Unierecht in het geding is³⁸ – hetgeen in de Verenigde Staten voor het eerst gebeurde in *Gitlow v. New York*,³⁹ waarin het Supreme Court oordeelde dat het XIVE Amendement bij de Amerikaanse Grondwet de grondrechten uit de Bill of Rights naar de staten had uitgebreid – door de Europese regels over rechterlijke onafhankelijkheid uit artikel 19(1) VEU van toepassing te verklaren op de lidstaten. Hoewel het Hof in ASJP dus artikel 19(1) VEU zo heeft gelezen dat de lidstaten nu ook gehouden zijn bepaalde Europese regels in (vrijwel) elke situatie te volgen, heeft het datzelfde niet gedaan voor het Handvest: dat is en blijft ingevolge artikel 51(1) alleen van toepassing op de lidstaten voor zover zij het Unierecht ten uitvoer brengen.

Artikel 7 VEU: een political question?

De relatief prominente plek die de acties van de Commissie tegen Polen in het nieuws hebben gekregen heeft als prettig neveneffect gehad dat het ‘grote publiek’ bekend is geworden met een tweede artikel uit het VEU, naast artikel 50: artikel 7 VEU, dat de procedure uiteenzet voor de handhaving van de rechtsstaat in de EU. Zoals bekend bepaalt artikel 7 VEU, kort samengevat, dat de Raad en de Europese Raad op voorstel van de Commissie of het Europees Parlement een (‘ernstige en voortdurende’) schending van de waarden van artikel 2 VEU in een lidstaat kunnen constateren; heeft de Europese Raad – met eenparigheid van stemmen – vastgesteld dat daar inderdaad sprake van is, dan kan de Raad bepaalde sancties opleggen aan de lidstaat, waaronder het opschorten van het stemrecht.

De vraag die zich onvermijdelijk opdringt bij het bediscussiëren van rechterlijke handhaving van de rechtsstaat in Polen is dan uiteraard of de (Unie)rechterlijke macht niet in het ‘politieke vaarwater’ komt – met andere woorden, of de vraag naar de rechtsstatelijkheid van een van de lidstaten een political question is.

Het Hof heeft zo nu en dan erkend dat er vragen zijn die zijn rechtsprekende taak te buiten gaan: een van de redenen dat het toetredingsakkoord tot het EVRM door het Hof verworpen werd in Advies 2/13 was dat het akkoord het EHRM rechtsmacht zou geven over het Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheidsbeleid (GBVB), terwijl het Hof daar zelf geen rechtsmacht over heeft.⁴⁰ Dat oordeel was echter gebaseerd op artikel 24(1) VEU en 275(1) VWEU, waarin het Hof expliciet de rechtsmacht over het GBVB wordt ontzegd.⁴¹ In het geval van artikelen 2 en 7 VEU bestaat een soortgelijke bepaling niet: er is geen bepaling van Unierecht die het

Hof de rechtsmacht daarover ontzegt – artikel 7 VEU vormt geen *lex specialis* ten opzichte van artikel 258 VWEU, de inbreukprocedure⁴² – en het Hof heeft in 2017 nog geoordeeld dat het belang van het beginsel van rechtsbescherming in de EU een nauwe interpretatie van artikel 275(1) VWEU rechtvaardigt.⁴³

Schmidt en Bogdanowicz hebben er nog op gewezen dat artikel 7 VEU wezenlijk andere doelstellingen en sancties kent dan de inbreukprocedure. Waar artikel 7 VEU ertoe dient een ‘losgeslagen’ lidstaat te isoleren en door de opschorting van het stemrecht te voorkomen dat de lidstaat zijn slechte invloed binnen de rest van de Unie kan verspreiden – een soort Europees *ne quid res publica detrimenti caperet*⁴⁴ – kan door middel van de inbreukprocedure druk op de lidstaat worden uitgeoefend om concrete maatregelen terug te draaien of onverbindend te verklaren.⁴⁵ De inbreukprocedure biedt dan ook veel directere mogelijkheden om specifieke problemen aan te pakken, terwijl de artikel 7-procedure eerder een laatste politiek redmiddel is.⁴⁶

De grieven van de Commissie

Het inhoudelijke deel van het arrest Commissie/Polen is buitengewoon interessant om te lezen en bij velen hilarisch. De vertalingdienst van het Hof heeft een toon aangeslagen die het doet lijken alsof het Hof met een droog gevoel voor humor en enig sarcasme de Poolse argumenten ontkracht: het Hof spreekt van ‘serieuze twijfel’⁴⁷ over de daadwerkelijke doelstellingen van de Poolse wetgeving, de combinatie van maatregelen ‘kan de indruk versterken’⁴⁸ dat er in werkelijkheid een ander doel achter zat en dat de maatregelen specifiek op het hooggerechtshof zijn gericht ‘kan leiden tot twijfels’⁴⁹ over de ware aard ervan. Deze soms ietwat sarcastische toon zal ongetwijfeld niet het doel zijn geweest van de vertalers of van het Hof zelf, maar past verbazingwekkend goed bij de wijze waarop het Hof geen spaan heel laat van de Poolse argumentatie.

Ter verdediging tegen de stelling van de Commissie dat het spontaan verkorten van de rechterlijke ambtstermijn de rechterlijke onafhankelijkheid ondermijnt voert Polen onder andere aan dat een gepensioneerde rechter nog steeds de titel rechter behoudt en dat beroepsregels en immuniteiten op hem van toepassing zijn.⁵⁰ Het moge duidelijk zijn dat dit argument weinig houdt snijdt: een ‘gepensioneerde’ rechter, ook al mag hij zichzelf dan nog steeds rechter noemen, kan zijn rechtsprekende taak niet uitoefenen en wordt vervangen door een andere rechter, die in het geval van Polen waarschijnlijk een stuk vriendelijker staat tegenover PiS.

Bijzonder interessant is om te zien hoe het Hof de Poolse stelling dat de verlaging van de pensioenleeftijd een gerechtvaardigd doel dient ontmantelt. Niet alleen wijst het Hof erop dat het kennelijke doel de leeftijd van alle werknemers gelijk te trekken niet strookt met de toevoeging van een bepaling die de Poolse president een discretionaire bevoegdheid geeft de termijn van een rechter alsnog te verlengen, ook heeft de Poolse regering in het parlement heel andere dingen gezegd over de wet, zo merkt het Hof op onder verwijzing naar een rapport van de Commissie voor Democratie door Recht (‘Commissie van Venetië’) van de Raad van Europa:

The explanatory Memorandum prepared in support of this Draft Act explained the need for the reform of the Supreme Court as follows: the Polish courts have never been truly “decommunized”; collaborators of the previous regime infiltrated the judiciary and resisted all changes. As a result, the society lost trust in the courts. To re-establish this trust it was necessary to increase the democratic control over the judges and strengthen their accountability. Whether the above assessment is correct is a subject of the political debate going on in Poland at the moment.
(...)

From a practical perspective, it is hard to see why a person who was deemed fit to perform official duties for several more years to come would suddenly be considered unfit. The Memorandum may be understood as implying that, as a result of the reform, most senior judges, many of whom have served under the previous regime, would retire. If this reading is correct, such approach is unacceptable: if the authorities doubt the loyalty of some judges, they should apply the existing disciplinary or lustration procedures, and not change the retirement age.⁵¹

Waar de Poolse regering in de rechtszaal dus nog stelde dat er goede redenen waren om de pensioenleeftijd te verlagen, blijkt na een eenvoudig onderzoek van wat de regering in eigen land allemaal heeft gezegd – of, zo men wil, na het lezen van een krant⁵² – al dat er toch heel andere motieven achter de wetwijziging zitten: de Poolse regering wil kennelijk vermeende ‘communisten’ uit de rechtbanken weren. Dat het Hof niet alleen erop wijst dat de Poolse argumentatie tamelijk zwak is, maar de moeite neemt om dieper te graven en de hele redenatie zorgvuldig onderuit te halen, is uiteraard een bijzonder goede stap.

Tot besluit

Het Hof lijkt de kritiek dat Advies 2/13 de bescherming voor grondrechten in de EU ondermijnde door zijn verabsolutering van het wederzijds vertrouwen en de autonomie van het Unierecht⁵³ de afgelopen jaren serieus te zijn gaan nemen: eerst in Aranyosi en Căldăraru,⁵⁴ waarin het erkende dat het toch niet even goed gesteld

is met de gevangenen in sommige lidstaten en dat daaraan consequenties mogen worden verbonden bij de uitvoering van Europese Aanhoudingsbevelen; vervolgens in L.M., waarin het die redenering uitbreidde naar de onafhankelijkheid van rechters en het recht op een eerlijk proces; en nu in Commissie/Polen, waarin het veel algemenere conclusies verbindt aan aanvallen op de rechterlijke onafhankelijkheid in een lidstaat. De relatieve machteloosheid van de ‘Europa’ in het omgaan met de aantasting van de rechtsstaat in verschillende lidstaten – men denken aan de eerdere situaties in Hongarije, waarbij het Hof uiteindelijk weliswaar oordeelde dat het Hongaarse ontslag van rechters in strijd was met Europees recht,⁵⁵ maar waarbij dat oordeel veel te laat kwam voor de reeds ontslagen rechters – heeft het Hof geleerd niet alleen inhoudelijk stevig op te treden – met andere woorden: artikel 19(1) VEU gebruiken om de Poolse ‘hervormingen’ te ontmaskeren⁵⁶ – maar dat ook snel te doen door gebruik te maken van spoedprocedures en voorlopige voorzieningen.

Deze nieuwe rol van het Hof als groeiende hoeder van de democratische rechtsstaat in de Unie biedt eindelijk de mogelijkheid om de mooie woorden over ‘waarden waarop de Unie berust’ in artikel 2 VEU, die tot nu toe vooral mooie woorden waren, betekenis te geven.

1. Concl. A-G E. Tachev 20 juni 2019, C-192/18, ECLI:EU:C:2019:529 (Commissie/Polen (Onafhankelijkheid van de gewone rechtbanken)). 2. Concl. A-G E. Tachev 27 juni 2019, C-585/18, C-624/18 en C-625/18, ECLI:EU:C:2019:551 (Krajowa Rada Sądownictwa (Onafhankelijkheid van de tuchtkamer van het Hooggerechtshof)). 3. Zie verder bijv. ook R.A. Lawson, ‘Pourquoi mourir pour Dantzig? Europa als hoeder van de democratische rechtsstaat’, in: A. Ellian, G. Molier & B.R. Rijpkema, *de strijd om de democratie. Essays over democratische zelfverdediging*, Amsterdam: Boom 2018, p. 217-259. 4. Europese Commissie, *Rule of Law: European Commission acts to defend judicial independence in Poland*, Press Release IP/17/5367 van 20 december 2017, beschikbaar op europa.eu/rapid/press-release_IP-17-5367_en.htm. 5. Ch. Schmidt, ‘EU-hoorzitting met Poolse bewindsman levert niets op’, *Trouw* 27 juni 2018, p. 16. 6. Commissie/Polen, § 11-13. 7. HvJ EU 19 oktober 2018, C-619/18 R, ECLI:EU:C:2018:852 (Commissie/Polen (Onafhankelijkheid van het Hooggerechtshof)). 8. HvJ EU (GK) 17 december 2018, C-619/18 R, ECLI:EU:C:2018:1021 (Commissie/Polen (Onafhankelijkheid van het Hooggerechtshof)). 9. HvJ EU (GK) 27 februari 2018, C-64/16, ECLI:EU:C:2018:117, AB 2018/220, m.nt. P.M. van den Eijnden; CML Rev. 2018, p. 1827, m.nt. L. Pech & S. Platon; EHRC 2018/92, m.nt. J. Krommendijk (Associação Sindical dos Juizes Portugueses). 10. Zie voor deze bezwaren Commissie/Polen, § 34-41. 11. HvJ EU (GK) 25 juli 2018, C-216/18 PPU, ECLI:EU:C:2018:586, AA 2018, p. 1040, m.nt. J.W. Ouwerkerk & P.J. Slot; CML Rev. 2019, p. 743, m.nt. T. Konstantinides (Minister for Justice and Equality/Artur Celmer of L.M.). 12. Commissie/Polen, § 47-48, onder verwijzing naar ASJP, § 32-34 en L.M., § 50. 13. Commissie/Polen, § 49-50, onder verwijzing naar ASJP, § 29 en 35. 14. Commissie/Polen, § 51. 15. Commissie/Polen, § 56. 16. Commissie/Polen, § 52. 17. Commissie/Polen, § 26. 18. Commissie/Polen, § 60-64. 19. Commissie/Polen, § 65-67. 20.

Commissie/Polen, § 80. 21. Commissie/Polen, § 82. 22. Commissie/Polen, § 83-85. 23. Commissie/Polen, § 88-90. 24. Commissie/Polen, § 98-107. 25. Commissie/Polen, § 114. 26. Commissie/Polen, § 115-117. 27. Commissie/Polen, § 42, onder verwijzing naar m.n. HvJ EU (plenair) 10 december 2018, C-621/18, ECLI:EU:C:2018:999, § 63, AA 2019, p. 499, m.nt. P.J. Slot; EuConst 2019, p. 359, m.nt. J. Vidmar; SEW 2019, p. 85, m.nt. M. Chamon & A. Dootalieva (Wightman e.a.). 28. ASJP, § 29. 29. F. Amtenbrink & H.H.B. Vedder, *Recht van de Europese Unie*, Den Haag: BoomJuridisch 2017, nr. IV-121; zie m.n. HvJ EU (GK) 26 februari 2013, C-617/10, ECLI:EU:C:2013:105, CML Rev. 2013, p. 1411, m.nt. E. Hancox (Åklagaren/Åkerberg Fransson). 30. L. Pech & S. Platon, ‘Judicial independence under threat: The Court of Justice to the rescue in the ASJP case’, CML Rev. (55) 2018, afl. 6, p. 1827-1854, hier p. 1837. 31. Zie bijv. Pech & Platon 2018, p. 1841; J. Krommendijk, noot bij ASJP, EHRC 2018/72, sub 3 en P.M. van den Eijnden, noot bij ASJP, AB 2018/220, sub 4 in fine. 32. Aldus ook L. Pech & S. Platon, ‘The beginning of the end for Poland’s so-called “judicial reforms”? Some thoughts on the ECJ ruling in Commission v Poland (Independence of the Supreme Court case)’, *EU Law Analysis* 30 juni 2019, par. 2.1. 33. Concl. A-G E. Tachev 11 april 2019, ECLI:EU:C:2019:325, § 56-58. 34. Commissie/Polen, § 54-55. 35. Concl. A-G Tachev, § 56-58. 36. HvJ EU 14 juni 2017, C-685/15, ECLI:EU:C:2017:452, § 54 (Online Games e.a.). 37. Online Games, § 55. 38. Pech & Platon 2018, p. 1848-1849. 39. *Gitlow v. New York*, 268 U.S. 652 (1925). 40. HvJ EU (plenair) 18 december 2014, Advies 2/13, ECLI:EU:C:2014:2454, § 249 e.v. (Toetreding van de EU tot het EVRM). 41. Kritisch over ‘s Hof’s oordeel inzake het GBVB bijv. P. Eeckhout, ‘Opinion 2/13 on EU Accession to the ECHR and Judicial Dialogue: Autonomy or Autarky’, *Fordham Intl. L. Rev.* (38) 2015, afl. 1, p. 1-38, hier p. 33-35. 42. M. Schmidt & P. Bogdanowicz, ‘The infringement procedure in the rule of law crisis: How to make effective use of Article 258 TFEU’, CML Rev. (55) 2018, afl. 4, p. 1061-1100, hier p. 1070-1073. Zie ook concl. A-G Tachev, § 48 e.v. 43. HvJ EU (GK) 28 maart 2017, C-414/11, ECLI:EU:C:2017:336, § 64 e.v., AA 2017, p. 1006, m.nt. R.A. Wessel; CML Rev. 2017, p. 1766, m.nt. S. Poli; EHRC 2017/99, m.nt. J. Krommendijk (Rosneft). 44. Citerend uit het Romeinse *senatus consultum ultimum* (vgl. Cicero’s eerste Catilinarische redevoering, par. 4). Uiteraard ontbreekt in dit geval wel een Frans Timmermans die de Poolse regering vraagt hoe lang zij zijn geduld nog op de proef zal stellen. 45. Schmidt & Bogdanowicz 2018, p. 1072-1073. 46. Concl. A-G Tachev, § 50. 47. Commissie/Polen, § 82. 48. Commissie/Polen, § 85. 49. Commissie/Polen, § 86. 50. Commissie/Polen, § 67. 51. Advies 907/2017 van de Commissie van Venetië (8-9 december 2017), *Poland - Opinion on the Draft Act amending the Act on the National Council of the Judiciary; on the Draft Act amending the Act on the Supreme Court, proposed by the President of Poland, and on the Act on the Organisation of Ordinary Courts (CDL-AD (2017) 031)*, par. 33 en 47, waarnaar wordt verwezen in Commissie/Polen, § 82. 52. E. Overbeek, ‘Europees hof buigt zich over Poolse rechtsstaat’, *Trouw* 25 september 2018, p. 11. 53. Zie bijv. E. Spaventa, ‘A Very Fearful Court? The Protection of Fundamental Rights in the European Union after Opinion 2/13’, *Maastricht J. of Eur. and Comp. L.* (22) 2015, afl. 1, p. 35-56, hier p. 51 en zeer kritisch S. Peers, ‘The EU’s Accession to the ECHR: The Dream Becomes a Nightmare’, *German L.J.* (16) 2015, p. 213-222, hier p. 221-222. 54. HvJ EU (GK) 5 april 2016, C-404/15 & C-659/15 PPU, ECLI:EU:C:2016:198, CML Rev. 2016, p. 1675, m.nt. G. Anagnostaras; DD 2016/79, m.nt. V.H. Glerum; EHRC 2016/157, m.nt. H.G. van der Wilt (Aranyosi en Căldăraru). 55. HvJ EU 6 november 2012, C-286/12, ECLI:EU:C:2012:687 (Commissie/Hongarije). 56. Schmidt & Bogdanowicz 2018, p. 1069. Vgl. ook Lawson 2018, p. 244.

Questionnaire met mr.dr. Annemarie Drahmann

Wat is uw belangrijkste karaktertrek?

Ik werk graag planmatig en georganiseerd. Dat heeft veel voordelen, maar de keerzijde is dat ik soms wat minder flexibel ben.

Wat is uw favoriete eigenschap in anderen?

Dat ligt er natuurlijk aan wie de ander is. Bij collega's vind ik het prettig als ze naast goede juristen, ook gewoon leuk en sociaal zijn. Verder stel ik proactiviteit en nieuwsgierigheid altijd op prijs.

Wat is de belangrijkste eigenschap van een jurist?

Analyserend vermogen. Wat rechtmatig is, is niet iets wat je "op gevoel" kunt bepalen, maar is het resultaat van een gestructureerde, degelijke analyse van het recht.

Wat is de grootste valkuil voor een jurist?

De grootste valkuil is dat een jurist de vraag "Mag dit?" wil beantwoorden met slechts een nee, zonder na te denken (en vooral mee

te denken) over de achterliggende vraag of wens. De vraag moet juist zijn wat er dan wél mogelijk is. Een jurist moet door te puzzelen met het recht oplossingen vinden. Juist dit soort creatieve juristen zijn van grote waarde.

"Een jurist moet door te puzzelen met het recht oplossingen vinden."

Wat doet u het liefst in uw vrije tijd?

Ik heb een zoontje van 2. Mijn vrije tijd breng ik dan ook het liefst met mijn gezin door.

Wie is uw favoriete schrijver?

Ik heb vroeger veel gelezen. Sinds ik werk, lees ik minder: als ik overdag veel juridische teksten heb gelezen, dan vind ik dat wel weer genoeg voor de dag – een goede televisieserie is dan eerder de keuze. Maar ik heb genoten van de boeken van David Vann en Amitav Ghosh.

Voor welk levend persoon heeft u groot respect? Misschien wel een groot voorbeeld voor u?

Mijn moeder. Zeker nu ik zelf moeder ben geworden, kijk ik met nog meer plezier en liefde terug naar mijn jeugd.

Wie uit de geschiedenis zou u wel (even) willen zijn?

Ik zou wel eens een paar dagen in de schoenen van mijn voorouders willen stappen: mijn overgrootmoeder of betovergrootmoeder. Zo zou ik kunnen ervaren van wie ik afstam.

Wat is uw favoriete wet?

De Algemene wet bestuursrecht natuurlijk! Begin september heb ik een driedaagse summer course georganiseerd voor PhD-studenten uit de EU. Daar vertelden meerdere studenten hoe jaloers ze waren op onze Awb, omdat er in hun land geen algemene wet voor het bestuursrecht is.

Welk wetsartikel zou u willen afschaffen?

Artikel 8:3 van de Awb. Dat artikel bepaalt dat geen beroep kan worden ingesteld tegen onder meer een

Mr. dr. Annemarie Drahmann

is universitair hoofddocent aan de afdeling staats- en bestuursrecht. Ze is in die hoedanigheid onder andere hoorcollegedocent van het vak Inleiding bestuursrecht.

algemeen verbindend voorschrift en een beleidsregel. Nu is de civiele rechter bevoegd in deze zaken wat leidt tot versnippering van de rechtsmacht. De bestuursrechter heeft meer expertise op dit gebied en zou dus ook dit soort zaken kunnen behandelen.

Aan welke eigenschap heeft u een hekel?

Ik heb niet snel een hekel aan eigenschappen, omdat uiteindelijk verschillende eigenschappen elkaar aanvullen. Ik merk bijvoorbeeld dat ik minder goed kan samenwerken met mensen die alles pas op het laatste moment doen, maar dat komt vooral omdat ik graag georganiseerd werk. Ik kan dus eigenlijk ook juist veel van die eigenschap leren en proberen zelf meer los te laten.

Hoe was u zelf als student en bent u sindsdien erg veranderd?

Ik was best wel een serieuze en gemotiveerde student. Door mijn interesse in het raakvlak van politiek en rechten was de keuze voor bestuursrecht snel gemaakt. Als bijbaan werkte ik als secretaresse op een advocatenkantoor. Verder was ik lid van studentendebatvereniging Bonaparte. Ik denk dat ik sindsdien niet erg veranderd ben. Na mijn studie ben ik advocaat geworden en werk ik nu sinds een jaar op de universiteit. Het bestuursrecht vind ik nog steeds mateloos interessant en geeft me veel energie!

"Het bestuursrecht vind ik nog steeds mateloos interessant en geeft me veel energie!"

Wat is uw favoriete uitspraak?

Mijn favoriete uitspraak is de Vlaarding-uitspraak van 2 november 2016 over schaarse vergunningen. In 2015 heb ik namelijk mijn proefschrift verdedigd en daarbij gepleit voor het toepassen van het beginsel van gelijke kansen bij schaarse vergunningen. Anderhalf jaar later heeft de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State geoordeeld dat bestuursorganen inderdaad dit beginsel in acht moeten nemen. Die dag heb ik wel een vreugdedansje gemaakt!

Naar welke muziek luistert u het liefst?

Ik luister nog steeds graag naar de muziek van bands waar ik tijdens mijn puber- en studententijd naar concerten toe ging. Ik heb die CDs destijds grijsgedraaid en word altijd weer blij als ik het op zet.

Dan kun je bijvoorbeeld denken aan de Smashing Pumpkins, Oasis en K's Choice.

Welk talent zou u nou echt graag willen hebben? Waar zou u graag nog goed in willen zijn/worden?

Tekenen en knutselen. Als mijn zoontje vraagt of ik hem wil schminken als een leeuw dan moet het er natuurlijk wel een beetje op lijken...

Welk probleem in het recht of de politiek verdient volgens u nú de aandacht?

Het is misschien niet zo origineel, maar ik maak me zorgen over de klimaatverandering en de tweedeling in de samenleving.

Als ik kijk naar mijn onderzoekspecialisme dan dient de politiek ervoor te waken dat bestuursrechtelijke rechtsbescherming niet wordt uitgehold door schijnconstructies van de overheid. Overheidstaken worden soms ondergebracht in een civielrechtelijke vennootschap zodat de overheid niet meer gebonden zou zijn aan beginselen van behoorlijk bestuur. Ik vind dat de rechtmatigheid van een overheidsbeslissing die de burger raakt, moet kunnen worden getoetst door de bestuursrechter. De normen van de Awb zijn er niet voor niets!

Wat is uw motto?

Als ik zou moeten kiezen dan zou het iets zijn als "geen woorden maar daden". ●

Door Francine Fetter.

Ben jij onze nieuwe redacteur?

NOVUM magazine heeft weer plek voor studenten om onze redactie te komen versterken. Schrijf jij graag en vlot, ben je initiatiefrijk, en heb jij oog voor detail? Dan zijn wij op zoek naar jou!

Als redacteur heb je de vrijheid om je eigen onderwerpen te bepalen en kan je steeds een andere rubriek verzorgen. Zo schrijf je de ene maand een annotatie, interview je de volgende keer een professor of advocaat, en lever je daarna een opinie over een juridische actualiteit. Heb je zelf een idee voor een nieuwe rubriek? Dan gaan we daar graag met jou mee aan de slag!

Zou je graag eenmalig een artikel willen laten publiceren, of wil je reageren op een van de stukken? Ook wanneer je geen vast redactielid bent kan je een artikel inzenden.

Geïnteresseerd of verdere vragen omtrent het redacteurschap?
Neem dan contact met ons op via

novum@law.leidenuniv.nl!

Voor sollicitaties voor de redactie ontvangen wij graag je CV en een korte motivatie, waarin je aangeeft wat voor stukken je graag zou willen schrijven (max. 1 A4).

NOVUM magazine

NOVUM magazine is het juridisch faculteitsblad van de Universiteit Leiden, ontstaan uit de fusie tussen het faculteitsblad Trias (1968) en het blad Request (1999) dat werd uitgegeven door het rechtenmentoraat Appèl, tegenwoordig Juridische Faculteitsvereniging Grotius.

Ons doel is een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van (toekomstig) juridische professionals.

Zie **www.novummagazine.nl** voor losse artikelen en magazines

Hoofdredacteur
Jurian Bos

Eindredacteur
Joris van de Riet

Redacteuren
Martijn Berk
Nick du Bois
Francine Fetter
Jetske Krabbendam
Christiaan Silven
Femke de Wijs

Raad van advies
Prof. mr. dr. A.G. Castermans
Prof. mr. dr. P.M. Schuyt
Mw. drs. A.F.M. van der Helm
Dion Latten, assessor FdR
Ayman Kariman, praeses JFV Grotius

Oplage: 750 exemplaren
Drukker: BladNL
ISSN: 1567-7931
Coverfoto: HoaLuu via www.pixabay.com

© Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande toestemming van de redactie openbaar worden gemaakt of verveelvuldigd.

Adverteren, solliciteren of reageren: novum@law.leidenuniv.nl

*“Cliënten adviseren
in complexe zaken.”*

Joris, 2e jaars Rechtenstudent

Joris gaat voor goud met de Collegebundel 2019-2020

Wil jij als rechtenstudent het verschil gaan maken? Wat je ambitie ook is, met de Collegebundel ga je voor goud!

- Jouw hoogleraren hebben de inhoud zorgvuldig geselecteerd
- Je vindt razendsnel wat je nodig hebt
- 9 van de 10 studenten kiest de Collegebundel

Meer informatie: woltersklower.nl/collegebundel

